

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

Evidenčné číslo: 105002/I/2014/1406130619

**MODEL LETIACICH HUSÍ A EKONOMICKÝ
ROZVOJ KRAJÍN JUHOVÝCHODNEJ ÁZIE**

Diplomová práca

2014

Kristína Kováčsová

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

**MODEL LETIACICH HUSÍ A EKONOMICKÝ
ROZVOJ KRAJÍN JUHOVÝCHODNEJ ÁZIE**

Diplomová práca

Študijný program: Hospodárska diplomacia
Študijný odbor: 6221 8 00 Medzinárodné ekonomické vzťahy
Školiace pracovisko: 105002 Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov
a hospodárskej diplomacie
Vedúci záverečnej práce: Ing. Martin Grančay, PhD.

Bratislava 2014

Kristína Kováčsová

POĎAKOVANIE

No tomto mieste by som sa chcela pekne poďakovať vedúcemu práce pánovi Ing. Martinovi Grančayovi, PhD. za jeho trpezlivosť, cenné rady a pripomienky k tejto práci. Zároveň by som sa chcela poďakovať svojej rodine a priateľom za ich pomoc a podporu pri písaní tejto práce ako aj počas celého doterajšieho štúdia.

Kristína Kováčsová

ABSTRAKT

KOVÁCSOVÁ, Kristína: *Model letiacich husí a ekonomický rozvoj krajín juhovýchodnej Ázie [diplomová práca]* – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie. – Vedúci záverečnej práce: Ing. Martin Grančay, PhD. – Bratislava: FMV EU, 2014, počet strán: 58.

Cieľom tejto diplomovej práce je podať obraz o ekonomickom vývoji krajín juhovýchodnej Ázie a analyzovať ich výnimočný hospodársky rozvoj na základe teoretického modelu letiacich husí a definovať hlavné kritické faktory, ktoré boli nevyhnutné pre dosiahnutie súčasnej ekonomickej úrovne týchto krajín. Práca je rozdelená do troch kapitol. Obsahuje grafov a ... tabuliek, ktoré sú súčasťou práce. Prvá kapitola je venovaná opisu teoretickým modelov, na základe ktorých práca vysvetľuje javy v reálnej ekonomike. Druhá kapitola popisuje metodiku a metódy skúmania, použité pri písaní práce, tretia kapitola sumarizuje výsledky práce a podáva pohľad na ekonomický vývoj Južnej Kórey a Thajska ako predstaviteľov jednotlivých vln industrializácie od druhej svetovej vojny až po súčasnosť. Výsledkom riešenia problematiky má byť určenie kritických faktorov vplývajúcich na ekonomický rozvoj krajín juhovýchodnej Ázie na základe zásad sformulovaných v modeli letiacich husí a odhadnúť budúci ekonomický vývoj regiónu.

Kľúčové slová: novo industrializované krajiny, model letiacich husí, industrializácia, ekonomický rast, ekonomický rozvoj

ABSTRACT

KOVÁCSOVÁ, Kristína: *The flying geese model and the economic development of south Asian countries. [Diploma Thesis]* - University of Economics in Bratislava. Faculty of International Relations; Department of International Economic Relations and Economic Diplomacy. Tutor: Ing. Martin Grančay PhD. – Bratislava: FMV EU, 2014, pp:58.

The goal of this Master Thesis is to provide an overview of economic development of the South-east Asian countries and to analyze their exceptional economic development based on the Flying Geese Development Model and to define the critical factors, which were crucial for achieving a current level of the economic development in these countries. The Thesis is divided into three chapters and includes 14 graphs and 4 tables, which are integral part of this Thesis. The first chapter is devoted to description of the theoretical models, based on whose the Thesis explains the phenomena in the real economy. The second chapter describes the methods and methodology used when writing these Thesis. The third chapter summarizes the outcomes of the research and provides an overview on economic development of South Korea and Thailand since the World War II to the present, as these two represent the individual waves of newly industrialized nations. The outcome of the problems solved is a definition of the critical factors influencing the economic development of South-east Asian countries based on the premises formulated in the Flying Geese Development Model and estimation of the future development.

Key words: new industrialized countries, flying geese model, industrialization, economic growth, economic development

OBSAH

ZOZNAM OBRÁZKOV.....	7
ZOZNAM TABULIEK.....	7
ZOZNAM SKRATIEK.....	7
ÚVOD.....	9
1. SÚČASNÝ STAV SKÚMANEJ PROBLEMATIKY DOMA A V ZAHRANIČÍ.....	11
1.1 MODEL LETIACICH HUSÍ.....	15
1.1. Predpoklady vzniku modelu letiacich husí - teórie produktu a inovácií.....	15
Teória imitačnej medzery.....	15
Teória medzinárodného životného cyklu výrobku.....	16
1.2. Model letiacich husí.....	20
<i>Akamatsuho schémy rozvoja priemyslu.....</i>	22
<i>Základná schéma rozvoja priemyslu.....</i>	23
Alternatívna schéma diverzifikácie priemyslu.....	25
Regionálna transmisia modelu - tretia schéma modelu letiacich husí.....	25
1.3. Kojimov model I: diverzifikácia a racionalizácia priemyslu.....	27
Predpoklady vzniku Kojimovho modelu - Heckscherova–Ohlinova teoréma.....	27
Heckscherova–Ohlinova teoréma a jej aplikácia pre model letiacich husí.....	28
2. CIEĽ PRÁCE.....	33
3. METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA.....	34
4. VÝSLEDKY PRÁCE A DISKUSIA.....	36
ZÁVER.....	49
ZDROJE POUŽITEJ LITERATÚRY.....	54

ZOZNAM OBRÁZKOV

Obrázok č. 1: Grafické zobrazenie Vernonovej teórie

Obrázok č. 2: Schématické zobrazenie modelu letiacich husí

Obrázok č. 3: Graf industrializácie substitúcie importu podľa Akamatsuho

Obrázok č. 4: Schematické znázornenie regionálnej transmisie modelu letiacich husí

Obrázok č. 5: Grafické vyjadrenie diverzifikácie priemyslu s využitím Heckscherovej–Ohlinovej teórie – pôvodný stav

Obrázok č. 6: Grafické vyjadrenie diverzifikácie priemyslu s využitím Heckscherovej–Ohlinovej teórie – zmenený stav

Obrázok č. 7: Grafické vyjadrenie racionalizácie priemyslu s využitím Heckscherovej–Ohlinovej teórie

Obrázok č. 8 – Vývoj objemu exportu potravín Juhokórejskej republiky

Obrázok č. 9 – Vývoj objemu exportu textilu a odevov Juhokórejskej republiky

Obrázok č. 10 - Vývoj exportu ocele Južnej Koréy v rokoch 1970 – 1980

Obrázok č. 11 - Vývoj objemu exportu elektroniky Južnej Kórey počas dekád

Obrázok č. 12 - Percentuálne vyjadrenie komoditnej štruktúry exportu JK

Obrázok č. 13 – Vývoj komoditnej štruktúry exportu Thajska počas dekád

Obrázok č. 14 – Vývoj objemu exportu spotrebného tovaru Thajska

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka č. 1: Zmeny v štruktúre exportu medzi rokmi 1980 a 1994

Tabuľka č. 2: Úrovne procesu produktového cyklu

Tabuľka č. 3 Vývoj objemu exportu jednotlivých komodít v priebehu desaťročí

Tabuľka č. 3 Vývoj objemu exportu jednotlivých komodít Thajska v priebehu desaťročí

ZOZNAM SKRATIEK

ASEAN – Združenie národov juhovýchodnej Ázie

HDP – hrubý domáci produkt

HDP PPP - hrubý domáci produkt prepočítaný v parite kúpnej sily

HDP p.c. - hrubý domáci produkt per capita (na osobu)

HVŠ – hospodársky vyspelé štáty (rozvinuté štáty)

JVA – juhovýchodná Ázia

NIK – novoindustrializované krajiny

PZI – priame zahraničné investície

SITC – Standard International Trade Classification

TNK – transnacionálne korporácie

USA – Spojené štáty americké

USD – americký dolár

ÚVOD

Novoindustrializované krajiny juhovýchodnej Ázie prešli pozoruhodným ekonomickým vývojom, keď počas jednotlivých dekád industrializácie svojich ekonomík dosahovali rýchle tempá ekonomického rastu a na konci tohto obdobia dosiahli vysokú ekonomickú úroveň, ktorá so sebou priniesla zmenu štruktúry ekonomiky smerom ku konkurencieschopnej sofistikovanej výrobe s vysokou pridanou hodnotou a schopnosťou úspešne investovať v zahraničí. K rozvoju krajín juhovýchodnej Ázie prispel aj celkový rozvoj a zmeny vo svetovom hospodárstve a rozvoj transnacionálnych korporácií, ktoré hľadali potenciál znižovania nákladov výroby v oblastiach s lacnou pracovnou silou. Novo industrializované krajiny tak dostali prístup ku zahraničnému kapitálu, ktorý spôsobil rast investícií a prvú možnosť odklonu od špecificky pracovne náročných odvetví. Kapitál sa začal v niektorých krajinách akumulovať aj vďaka pomoci USA. Studená vojna nútila Západ získavať spojencov aj v tomto regióne, teda USA podporovali napr. Južnú Kóreu či Taiwan a zabezpečili tak príviv nových technológií, umožňujúcich rozvoj priemyselných odvetví. Vďaka tomu sa pôvodne ekonomicky zaostalé štáty s poľnohospodárskou orientáciou ekonomiky, alebo jednoduchou remeselnou výrobou, nepostačujúcou ani pre domácu ekonomiku, mohli zbavovať silnej závislosti na importe tovarov a služieb. Krajiny juhovýchodnej Ázie zaviedli nové hospodárske politiky s cieľom substituovať dovozy domácou výrobou, založenou na domácich či importovaných technológiách, čím chceli zabezpečiť ako kvantitatívny, tak aj kvalitatívny rozvoj, ktorý mal viesť najprv k sebestačnosti a následne expanzii na zahraničné trhy. Tento rýchly hospodársky rast bol sprevádzaný aj pokrokom v sociálnom rozvoji. Prišlo k zníženiu negatívnych ukazovateľov ľudského rozvoja ako sú chudoba, detská úmrtnosť či negramotnosť a predĺžila sa očakávaná dĺžka života. Hospodársky rast v týchto krajinách bol navyše dosiahnutý bez fenoménu výrazného zvýšenia príjmovej nerovnosti. Rozvoj novoindustrializovaných krajín juhovýchodnej Ázie sa začal približne v 60. rokoch 20. storočia. Každá z nich sa ocitla v nových podmienkach, ekonomických ako aj spoločensko-politických a na základe týchto skutočností sa začali vyrovnávať s potrebou začlenenia sa do nového vyspelejšieho sveta. Úspech, či neúspech ich konania sa dá asi najlepšie zhodnotiť dnes. Ekonomiky juhovýchodnej Ázie sa stali veľmi dobrým príkladom použitia správnych hospodárskych politík na podporu ekonomického rozvoja krajiny a zároveň príkladom a inšpiráciou pre iné krajiny v podobných podmienkach. Táto práca zobrazuje ich vývoj na pozadí makroekonomických ukazovateľov a informácií získaných o ich vzájomnom obchode počas

ich transformačného procesu. Práca si kladie za cieľ na základe sformulovaných ekonomických teórií ponúknuť odpovede na otázky, čo stálo za tak rapidným hospodárskym rastom týchto krajín. Napriek tomu, že neexistuje medzi autormi jednotný názor, autori sa zväčša zhodujú na nasledovných aspektoch, dôležitých pre úspešnú transformáciu ekonomík. Tými sú dôraz na makroekonomickú politiku zameranú na stabilitu a nízku mieru inflácie, vybudovanie dostatočných devízových rezerv a s tým spojená vysoká miera akumulácie fyzického a ľudského kapitálu, exportne orientovaná výroba v progresívnych odvetviach priemyslu (Kojima) a prítomnosť procesu dobiehania úrovne okolitých vyspelejších krajín vzhľadom k technologickej úrovni domácej krajiny (tzv. efekt dobiehania – catching up effect). Prvá časť práce sa venuje teoretickým východiskám, ktoré opisujú medzinárodný obchod medzi krajinami, jeho príčiny, zákonitosti a implikácie pre zúčastnené krajiny. Ďalej práca prechádza k vysvetleniu vzájomnej súvislosti medzi medzinárodným obchodom a ekonomickým rastom a rozvojom. Na vysvetlenie rozvoja krajín juhovýchodnej Ázie sa v tejto práci sústredíme hlavne na model letiacich husí. Vo výskumnej časti práce (v tretej kapitole) analyzujeme na pozadí získaných dát o medzinárodnom obchode, priebeh transformácie v prvej vlne novo industrializovaných krajín na prípadovej štúdií vybranej krajiny - Južnej Kórey. Nakoľko nám rozsah práce nedovoľuje podrobne sa venovať všetkým krajinám, ekonomikám Singapuru, Hong-Kongu a Taiwanu sa dotkneme len okrajovo. Ekonomiku Južnej Kórey analyzujeme predovšetkým s ohľadom na rast objemu exportu a zmeny v komoditnej štruktúre exportu. V ďalšej časti kapitoly analyzujeme ekonomický vývoj a zmeny v exporte krajín druhej vlny industrializácie na druhej prípadovej štúdií – na príklade Thajska. Ekonomickému vývoju krajín druhej vlny industrializácie, teda Malajzie, Indonézie a Filipín sa z dôvodu rozsahu tejto diplomovej práce dotkneme len okrajovo.

1. SÚČASNÝ STAV SKÚMANEJ PROBLEMATIKY DOMA A V ZAHRANIČÍ

Pri riešení problematiky hospodárskeho rozvoja a rastu krajín juhovýchodnej Ázie sme vychádzali hlavne zo zahraničnej literatúry, v menšej miere sme použili aj domáce zdroje. Ekonomický rozvoj krajín juhovýchodnej Ázie bol a je aj v súčasnosti predmetom rozsiahleho výskumu. Môžeme povedať, že problematika hospodárskeho rozvoja a rastu vo všeobecnosti patrí v súčasnosti medzi najaktuálnejšie témy medzinárodnej politickej ekonómie a medzinárodných vzťahov. Jednotliví autori sa snažia kvantifikovať prínos rozličných zdrojov hospodárskeho rastu a definovať vnútorné postuláty, o ktoré sa tento rast opiera.

V tejto diplomovej práci sa budeme primárne zaoberať objasnením zdrojov rýchleho a trvalého rastu krajín juhovýchodnej Ázie. Diplomová práca je rozdelená do dvoch častí – prvá časť práce je venovaná teóriám, ktoré ponúkajú rozličné pohľady na jednotlivé aspekty tohto vývoja. Druhá časť práce je výskumná a obsahuje analýzu ekonomického vývoja krajín juhovýchodnej Ázie aplikáciou týchto teórií na vzájomný obchod krajín a ich ekonomický rast. V najväčšej miere sa venujeme teóriám, ktoré vysvetľujú vzájomnú súvislosť medzi medzinárodným obchodom a investíciami a hospodárskym rastom a rozvojom krajiny. Pre vysvetlenie tejto súvislosti sa opierame o významné ekonomické modely a teórie sformulované v priebehu 20. storočia, ktoré opisujú a vysvetľujú medzinárodný obchod medzi krajinami, jeho príčiny a implikácie pre zúčastnené krajiny. Niektoré z nich vysvetľujú iba čiastkové procesy a faktory ekonomického vývoja, iné sú viac komplexné a snažia sa vysvetľovať fenomén ekonomického rastu juhovýchodnej Ázie ako celku. Len ťažko je však možné sformulovať univerzálnu teóriu, ktorá by priniesla uspokojivé závery podložené empirickým výskumom.

Medzi autormi existuje zhoda pokiaľ ide o vysvetlenie ťažiskových faktorov rastu. Väčšina z nich sa zhoduje predovšetkým na nasledujúcich, ktorým pripisuje rozdielnu dôležitosť:

- rast bol založený na technologických zmenách a náraste produktivity (K. Kojima, M. Saito),¹
- rast bol založený na inpute, to znamená na vysokej miere úspor a investícií (A. Young, L. Lau, P. Krugman),²

¹ SAITO, M.: *The Stages of Technical Progress: An International Coparision*, In: ADAMS, F.G., ICHIMURA, S.: *East Asian Development: Will the East Asian Growth Miracle Survive?*, Praeger, Westport 1998.

² KRUGMAN, P.: *The Myth of East Asia's Miracle*, *Fereign Affairs*, 73(6), 1994

- rast bol založený na exporte (H. Hughes),³
- rast bol stimulovaný štátom (R. Wade),⁴
- rast bol založený na príleve PZI (E. Ramstetter),⁵
- rozvoj vzdelávania, infraštruktúry a sietí (J. Stiglitz),⁶
- rast domáceho trhu.⁷

Nie je jednoduché zodpovedať otázku, ktoré z faktorov zohrávali najzásadnejšiu úlohu. Krajiny nepopierateľne podstúpili technologické zmeny za súčasného nárastu ekonomických inputov, spôsobeného vysokou mierou úspor a investícií. Tieto faktory umožňujú prechod k väčšej kapitálovej náročnosti, čo ďalej vedie ku zmene v štruktúre produkcie a následne k posunu k sofistikovanejšej výrobe.

Teórie vysvetľujúce rozvoj krajín juhovýchodnej Ázie sa v priebehu historického vývoja menili. V súčasnosti najuznávanejšou teóriou, ktorá vysvetľuje historický vývoj a zákonitosti ekonomického rozvoja krajín juhovýchodnej Ázie je model letiacich husí Kaname Akamatsuho – model industrializácie pomocou substitúcie importu, preto venujeme veľkú časť práce práve tomuto modelu. Kaname Akamatsu predstavil v roku 1930 koncept modelu v japonskom jazyku, ku ktorému dospel prostredníctvom štatistickej analýzy priemyselného rozvoja v predvojnovom Japonsku.

Jeho práca bola publikovaná v anglickom jazyku až v roku 1962 ako článok vo vedeckom časopise *Journal of Developing Economies* pod názvom *A historical pattern of economic growth in developing countries*. Tento autor nasledovaný ďalšími autormi.

Jedným z nasledovníkov Akamatsuho bol japonský ekonóm Kiyoshi Kojima. Kojima v roku 1973 vo svojom článku *The “flying geese” model of Asian economic development: origin, theoretical extensions, and regional policy implications*, uverejnenom vo vedeckom časopise *Journal of Asian Economics* rozvinul teoretický model pod názvom Kojimov model I. Následne v jeho ďalších prácach boli publikované Kojimove vzory II a III. Regionálny prenos industrializácie ako predpoklad a motor ázijského hospodárskeho rastu prezentoval aj ďalší autor Saburo Okita k v roku 1985. Okita významne prispel k popularizácii modelu, ale

³ HUGHES, H.: *Achieving Industrialization in East Asia*, Cambridge University Press, Cambridge 1988

⁴ WADE, R.: *Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1990

⁵ RAMSTETTER, E.D.: *Foreign Direct Investment in Asia's Developing Economies and Structural Change in the Asia-Pacific Region*, Westview Press, Boulder, 1991.

⁶ STIGLITZ, J.: *Back to basics: policies and strategies for enhanced growth and equity in post-crisis East Asia*, Bangkok, 1999

⁷ Rozdelenie podľa: BALÁŽ, P. - LÍNER, M. *Postavenie juhovýchodnej Ázie vo svetovom hospodárstve*, Bratislava: SPRINT, 2004. ISBN 80-89085-35-0, strana 111

na druhej strane vytvoril zdanie, že model môže byť aplikovaný na vysvetlenie prenosu ekonomickej úrovne v regióne sám o sebe, zatiaľ čo sa zabúda na iné dôležité fenomény.

Pochopenie podstaty modelu, avšak aj pochopenie podstaty rozvoja týchto proexportne orientovaných otvorených ekonomík by nebolo možné bez objasnenia príčin existencie medzinárodného obchodu medzi krajinami a jeho historických súvislostí. Pre potreby tejto diplomovej práce sa budeme zaoberať najvýznamnejšími teóriami, ktoré vysvetľujú medzinárodný obchod medzi krajinami z rôznych aspektov a ponúkajú odpovede na otázky, prečo a akým spôsobom tieto krajiny medzi sebou obchodujú a ako sa ich zahraničný obchod odráža vo výslednom efekte na štruktúre ich platobnej bilancie a v konečnom dôsledku na zmenách v štruktúre ich hospodárstiev.

Sú to okrem modelu letiacich husí teórie produktu a inovácií, ktoré sa podľa empirických štúdií vykonaných v čase ich vzniku ukázali ako platné. Teória imitácie medzery Michaela Posnera objasňuje, prečo sú niektoré krajiny inovátormi a lídrami v technológiách a iné tieto technológie preberajú a imitujú a ako sa v procese tejto imitácie mení smer medzinárodného obchodu. Ďalšími sú teória medzinárodného životného cyklu výrobkov Raymonda Vernona, publikovaná na *Harvard Graduate School of Business Administration* v článku pod názvom *International Investment and International Trade in the Product Cycle* a teória technologického cyklu, ktoré vysvetľujú proces presunu investícií, konkrétne výroby priemyselných výrobkov z hospodársky vyspelých štátov do menej vyspelých alebo rozvojových. Dotkneme sa aj teórie transformácie, takzvaného Kindlebergerovho efektu, ktorý objasňuje podstatu transformačného procesu ekonomiky z nižšieho stupňa rozvoja na vyšší. Žiadna práca na tému medzinárodného obchodu by nemohla byť kompletná bez zmienky o HOT – Heckscherovej-Ohlinovej teórie. Táto neoklasická teória bola zlomovým bodom v teóriách medzinárodného obchodu a dodnes slúži ako východisko pre ostatných autorov. Jej podstatou je tvrdenie, že krajina bude vyvážať tie statky, ktoré vyrába prostredníctvom toho výrobného faktora, ktorý v danej krajine relatívne najhojnejší.

Na Slovensku sa oblasti skúmania hospodárskeho rastu krajín juhovýchodnej Ázie venuje viaceru autorov, medzi inými Peter Baláž, Peter Verček z Obchodnej fakulty Ekonomickej Univerzity v Bratislave v publikácii *Medzinárodné podnikanie*, Peter Baláž a Juraj Líner v diele *Postavenie juhovýchodnej Ázie vo svetovom hospodárstve*.

Na Fakulte medzinárodných vzťahov Ekonomickej Univerzity v Bratislave sa tejto problematike v rôznej miere venujú hlavne Ľudmila Lipková v publikácii *Medzinárodné hospodárske vzťahy (2011)*, ako aj Nóra Szikorová a Martin Grančay v publikácii

Medzinárodné hospodárske vzťahy – teórie, príklady, grafy (2012), ktorá predstavuje prierez najvýznamnejšími teóriami objasňujúcimi príčiny a vzorce medzinárodného obchodu.

Téma je taktiež rozpracovaná v odbornej ako aj populárnej tlači, v časopisoch Fakulty medzinárodných vzťahov *Medzinárodné vzťahy* a, *Almanach*. Z populárnej tlače môžeme vybrať najvýznamnejšie týždenníky, ktoré sa venujú daniu vo svetovej ekonomike ako *The Economist* alebo elektronické časopisecké zdroje trend.sk, hnonline.

1.1 MODEL LETIACICH HUSÍ

1.1. Predpoklady vzniku modelu letiacich husí - teórie produktu a inovácií

Teória imitačnej medzery

Teóriu imitačnej medzery sformuloval anglický ekonóm Michael Posner. Vychádzal zo Schumpeterovej koncepcie inovácie a imitácie⁸ a aplikoval ju na medzinárodný obchod, konkrétne na to, ako vplýva technický pokrok na tovarovú štruktúru a dynamiku medzinárodného obchodu krajiny.

Teória tvrdí, že „*príčinou existencie medzinárodného obchodu je rozdiel v technológiách – krajina ktorá vlastným výskumom vyvinie nový produkt, má vo výrobe tohto produktu komparatívnu výhodu dovtedy, kým sa ho nenaučia vyrábať aj firmy v iných krajinách. Časové obdobie od spustenia výroby v jednej krajine do jeho úspešného napodobenia v iných krajinách sa nazýva **imitačná medzera.***“⁹ Inovujúca krajina má však komparatívnu výhodu iba počas obdobia imitačnej medzery, po jej uplynutí výhodu stráca.

Teória imitačnej medzery predpokladá existenciu viacerých typov medzier, z ktorých najvýznamnejšie sú **medzera dopytu a imitačná medzera**. Medzera dopytu je časové obdobie od uvedenia nového produktu na trh v prvej krajine po jeho úplnú akceptáciu spotrebiteľmi druhej krajiny. Počas medzery dopytu inovujúca krajina nedosahuje exportnú výhodu, pretože po jej novom výrobku v zahraničí ešte neexistuje dopyt. Výhodu získava až po etablovaní jej výrobku na zahraničnom trhu – vtedy začína plynúť obdobie imitačnej medzery.

Imitačná medzera má tri časti:

1. Obdobie reagovania zo zahraničia (reakčná medzera) – predstavuje čas potrebný pre prvého imitátora v imitujúcej krajine na zavedenie pokusnej výroby.

2. Obdobie domáceho reagovania (domáca reakčná medzera) – podobne ako v zahraničí, aj na domacom trhu začnú ostatné firmy imitovať nový produkt. Domáca reakčná medzera predstavuje čas potrebný pre ostatných domácich výrobcov na zavedenie pokusnej výroby.

⁸ USHER, SCHUMPETER, *On Invention, Innovation, and Technological Change, A Trilogy of Imitation, Invention and Innovation.*

⁹ GRANČAY, M. - SZIKOROVÁ, N., *Medzinárodné hospodárske vzťahy teórie, príklady, grafy*, 2012, prvé vydanie, vydavateľstvo EKONÓM, ISBN 978-80-225-3497-0, strana 169

3. Zaškoľovacie obdobie (obdobie učenia sa) – predstavuje čas potrebný pre imitátorov na domácom alebo zahraničnom trhu na zvládnutie technológie výroby nového výrobku a jeho uvedenie na trh.¹⁰

Snahou inovujúcej krajiny preto bude čo najviac zmenšiť medzeru dopytu a čo najviac predĺžiť imitačnú medzeru, počas ktorej dosahuje exportnú výhodu. Východiskom, ako exportnú výhodu nestratiť, je kontinuálny vývoj nových produktov a ich postupné uvádzanie na trh a produktová diferenciácia. „*Ak majú krajiny podobnú mieru inovácií (inovačnú schopnosť), výrobky oboch krajín sú rýchlo imitované, čo vedie k dynamizácii medzinárodného obchodu a hospodárskeho rastu.*“¹¹

Teória medzinárodného životného cyklu výrobku

Teória životného cyklu produktu bola sformulovaná americkým ekonómom Raymondom Vernonom vo vedeckom článku v roku 1966, ako čiastočná odpoveď na zlyhanie Heckscherovej-Ohlinovej teórie pre vysvetlenie medzinárodného obchodu USA. Vernon v článku vysvetľuje prečo nastávajú posuny v medzinárodnom obchode a presuny investícií do rozvojových krajín. Otázkou, čo stojí za rozhodnutím firmy o umiestnení svojej výrobnjej prevádzky, sa zaoberali aj iní autori¹² z hľadiska minimalizácie nákladov výroby. Jeho práca kladie menší dôraz na nákladovosť výroby a väčší na efekty inovácie, úspor z rozsahu a neistoty v medzinárodnom obchode.

Vernon sa zaoberal iba medzinárodným obchodom s hotovými výrobkami a vychádzal z predpokladu, že USA sú inovačným centrom svetovej ekonomiky. Americký trh by sme mohli v čase sformulovania Vernonovho modelu, charakterizovať takto:

- Príjmy spotrebiteľov sú vyššie ako v iných ekonomikách (v tom čase takmer dvojnásobné ako v západnej Európe), okrem niektorých výnimiek ako je Kuvajt.
- Trh USA je charakterizovaný vysokými nákladmi na prácu a relatívne neracionálne umiestneným kapitálom.¹³

Na základe tohto môžeme predpokladať, že v USA existuje priestor pre väčší objem investícií do vývoja nových produktov (nie do výskumu a vývoja ako takého) ako v iných krajinách. To znamená že americké firmy si môžu dovoliť vložiť do vývoja produktov viac

¹⁰ POSNER, M.V., *International Trade and Technical Change*, 1961, 13 vydanie, Oxford Economic Papers,

¹¹ GRANČAY, M. - SZIKOROVÁ, N., *Medzinárodné hospodárske vzťahy teórie, príklady, grafy*, 2012, prvé vydanie, vydavateľstvo EKONÓM, ISBN 978-80-225-3497-0, strana 171

¹² MEYER, J., *Regional Economics: A Survey*, 1963, American Economic Review, strany 19 - 54

¹³ VERNON, Raymond, *International Investment and International Trade in the Product Cycle*, 1966, Quarterly Journal of Economics, Investment and Trade, strana 192

voľných zdrojov ako ich zahraniční konkurenti. Preto nové produkty sú vyvíjané a uvádzané na trh najskôr v USA a majú nasledovné charakteristiky:

- Sú kapitálovo intenzívne - náročné na výrobný faktor kapitál a šetria výrobný faktor práca.
- Sú určené prioritne pre spotrebiteľov s vysokým príjmom.
- Ich používanie šetrí prácu a čas spotrebiteľov.¹⁴

Teória sa zaoberá iba inováciami vo vývoji nových produktov, nie výskumom a vývojom vo všeobecnosti. Vernon prirovnáva túto trhovú situáciu v USA k úspechu Japonska a Nemecka vo vývoji a výrobe plastov. Tento úspech môže byť vysvetlený nízkou zásobou nerastných surovín v týchto krajinách a uvedením plastov na trh ako substitútov pre tradične používané spotrebné tovary vyrábané z kovov.¹⁵

Vernonova teória hovorí, že v raných štádiách životného cyklu výrobku je všetka výroba koncentrovaná v krajine (teritóriu), kde bol výrobok vyvinutý. Neskôr, po tom ako je produkt prijatý spotrebiteľmi a etabluje sa na svetových trhoch, jeho výroba sa presúva čoraz ďalej od miesta pôvodu. V niektorých prípadoch nastane situácia, že je tento produkt spätne importovaný do krajiny, kde bol predtým vyvinutý.

V tejto teórii Vernon rozlišuje tri fázy životného cyklu produktu¹⁶, pričom lokalizácia výroby závisí od štádia cyklu, v ktorom sa produkt nachádza. Vernon rozlišuje fázu uvedenia nového produktu na trh, fázu zrelosti produktu a fázu štandardizácie produktu. Teóriu ukážeme na príklade osobných počítačov IBM. Vývoj a výroba osobných počítačov v USA je tradične používaným príkladom. V prvých štádiách výrobného cyklu boli tieto počítače vyrábané a spotrebúvané v USA a neboli exportované. V štádiu zrelosti produktu sa objavil zahraničný dopyt po týchto výrobkoch z hospodársky rozvinutých krajín (krajiny s vysokým príjmom na obyvateľa) a bola začatá masová produkcia. USA potom ťažili z exportnej výhody tohto produktu. Vo fáze štandardizácie produktu sa však výroba presunula do rozvojových krajín, ktoré potom exportovali produkt do hospodársky rozvinutých. Tento model tiež demonštruje dynamiku komparatívnych výhod.¹⁷

¹⁴ GRANČAY, M. - SZIKOROVÁ, N., *Medzinárodné hospodárske vzťahy teórie, príklady, grafy*, 2012, prvé vydanie, vydavateľstvo EKONÓM, ISBN 978-80-225-3497-0, strana 171

¹⁵ FREEMAN, C. „*The Plastic Industry: A Comparative Study of Research and Innovation*“ in National Institute Economic Review, November 1963, 26

¹⁶ VERNON, R., *Metropolis In: New York Metropolitan Regional Study of the 1950s*, 1960, Harvard University Press, strana 38-85

¹⁷ HILL, Charles, *International Business Competing in the Global Marketplace*, šieste vydanie, 2007 McGraw-Hill. strana 168. ISBN 978-0-07-310255-9.

1. Fáza uvedenia nového produktu na trh

V tejto fáze sú produkty a výrobné procesy ešte nie sú štandardizované. Produkty sú vyrábané, aby uspokojovali potreby spotrebiteľov v danej krajine. Ak existuje export, tak sú produkty v prvom rade exportované na trhy podobných krajín (susediace krajiny, krajiny s podobným príjmom na obyvateľa, preferenciami spotrebiteľov). „*Ak predpokladáme podobné vzorce dopytu ako v USA pre všetky krajiny, potom sú produkty exportované do najvyspelejších krajín*“¹⁸ (príklad: počítače firmy IBM našli svoje odbytové trhy v hospodársky vyspelých štátoch). Ak sa na to pozrieme naopak z pohľadu firmy, tak výrobca, ktorý bude chcieť uspieť na trhu USA, bude chcieť umiestniť aj výrobu v USA. Dôvodom je blízkosť k trhu spotrebiteľa a jednoduchá analýza nákladov, ktorá zohľadňuje aj dopravné náklady.¹⁹

V neskoršej časti fázy produkt začína byť prijatý spotrebiteľmi a začína sa produkcia obdobných (napodobených), a tým pádom aj konkurenčných produktov v danej krajine, aj v iných krajinách, aby ponuka pokryla rastúci dopyt na domácom trhu. Tento fakt presúva produkciu do iných krajín, zväčša na základe kalkulácie nákladovosti výroby (príklad: napodobeniny prvých počítačov IBM neboli vyrábané v USA).²⁰

2. Fáza zrelosti produktu

Akonáhle sa produkt etabluje na trhu a začína spĺňať očakávané charakteristiky, dochádza k určitému stupňu štandardizácie. Toto neznamená že výrobca sa nepokúša produkt diferencovať, práve naopak, diferenciácia produktov sa môže zvyšovať, keďže sa výrobcovia snažia odlišiť od konkurencie inak ako cenovou politikou. Diferenciácia môže byť aj výsledok špecializácie produktov a vznikajú subkategórie. (napríklad rádiá boli pôvodne vyrábané ako domáce spotrebiče, neskôr vznikalo auto rádio, rádio budíky, prenosné rádiá).

Pri tomto procese už môžeme sledovať, že opäť vznikajú určité všeobecne očakávané štandardy, ktoré by produkty mali spĺňať. Toto má samozrejme opäť implikácie v otázke umiestnenia produkcie. Dosiahnutý stupeň produktovej štandardizácie prináša technické možnosti dosiahnutia úspor z rozsahu prostredníctvom masovej produkcie. Cenová konkurencia už nie je taká výrazná ale keďže výrobné procesy sú už zabehnuté, pozornosť sa opäť obracia na nákladovosť výroby. Dochádza ku koncentrácii výroby, najlacnejší výrobca

¹⁸ GRANČAY, M. - SZIKOROVÁ, N., *Medzinárodné hospodárske vzťahy teórie, príklady, grafy*, 2012, prvé vydanie, vydavateľstvo EKONÓM, ISBN 978-80-225-3497-0, strana 171

¹⁹ VERNON, Raymond, *International Investment and International Trade in the Product Cycle*, 1966, Quarterly Journal of Economics, Investment and Trade, strana 196

²⁰ HILL, Charles, *International Business Competing in the Global Marketplace*, šieste vydanie, 2007 McGraw-Hill. strana 168. ISBN 978-0-07-310255-9

vyhráva (príklad: napodobeniny osobných počítačov boli vyrábané takmer výhradne v miestach s najnižšími výrobnými nákladmi).

Neskôr pridal Vernon ešte fázu saturácie; nasýtenia trhu²¹, ktorá je fázou stability predaja výrobku. Predaj dosiahol svoj vrchol a už neexistuje možnosť ďalšieho zvýšenia predaja. Táto fáza je charakterizovaná týmito prvkami:

- Nasýtenosť trhu a predaja (v prvej časti tejto fázy predaj zostáva stabilný, potom začína klesať).
- Pokles predaja pokračuje, pokiaľ substitučné výrobky vstúpia na trh.
- Výrobcovia musia nájsť alternatívne využitie výrobkov alebo diverzifikovať výrobu.

Ako dlho bude teda trvať, kým sa firma rozhodne umiestniť svoju produkciu do inej krajiny? Pokiaľ už produkty úspešne expandovali na zahraničné trhy, ale marginálne produkčné náklady plus dopravné náklady na export z USA sú nižšie ako odhadované priemerné náklady na výrobu v krajine spotrebiteľa, firma sa bude vyhýbať priamej zahraničnej investícií.²²

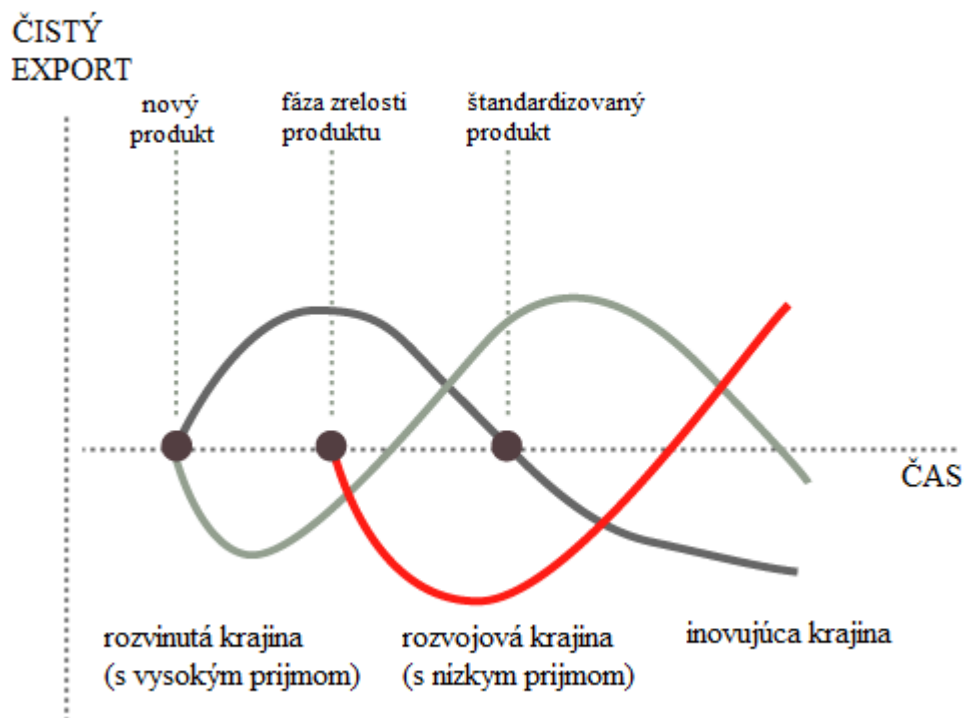
3. Fáza štandardizácie produktu

Vo fáze vysoko štandardizovaných produktov sa výroba presúva do rozvojových krajín. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že je to v rozpore s Heckscherovou-Ohlinovou teorémou, podľa ktorej by rozvojové krajiny mali vyrábať statky intenzívne na výrobný faktor práca. Štandardizovaná výroba textilu túto teóriu potvrdzuje najlepšie. Empirické štúdie ukázali, že investovať bude firma, ktorá pôsobí v priemyselnom odvetví, ktoré vyžaduje vo výrobnom procese značné množstvo práce. V USA sa firmy vyrábajúce textílie presťahovali na juh, kde ťažili z výhody nižších mzdových nákladov. Tieto firmy potom umiestňovali svoju produkciu do krajín s ešte nižšími mzdovými nákladmi. V krajinách s nízkym príjmom na obyvateľa sa potom vytvára domáci dopyt po týchto výrobkoch, zatiaľ pre ne neexistujú substitučné, a teda konkurenčné výrobky. Firma v tejto fáze využíva okrem výhody nižšej nákladovosti výroby aj potenciál nového domáceho trhu danej krajiny (osobné počítače v tomto prípade nie sú dobrým príkladom, lepším príkladom je textil).

²¹ HILL, Charles: *International Business Competing in the Global Marketplace*, 2007, šieste vydanie, McGraw-Hill. ISBN 978-0-07-310255-9.

²² VERNON, Raymond, *International Investment and International Trade in the Product Cycle*, 1966, Quarterly Journal of Economics, Investment and Trade, strana 196

Obrázok č. 1: Grafické zobrazenie Vernonovej teórie

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa www.provenmodels.com

Graf na obrázku č. 1 zachytáva zmeny exportnej pozície krajín v čase. Pozícia inovatívnych krajín, kde bol produkt uvedený na trh sa mení, vo fáze zrelosti produktu dosahuje vrchol, až začne klesať a krajina sa vo fáze štandardizovaného produktu mení z čistého exportéra na čistého importéra produktu. Iné hospodársky vyspelé začnú produkt importovať z inovatívnej krajiny a neskôr po prebratí technológie ho začnú aj samy vyrábať, avšak keď je už produkt zastaraný budú ho importovať z rozvojových krajín. Rozvojové krajiny práve naopak, po uplynutí medzery dopytu, vo fáze zrelosti začínajú produkt dovážať a neskôr po plnej štandardizácii vlastností produktu ho začnú vyrábať a menia sa z čistého importéra na čistého exportéra produktu.

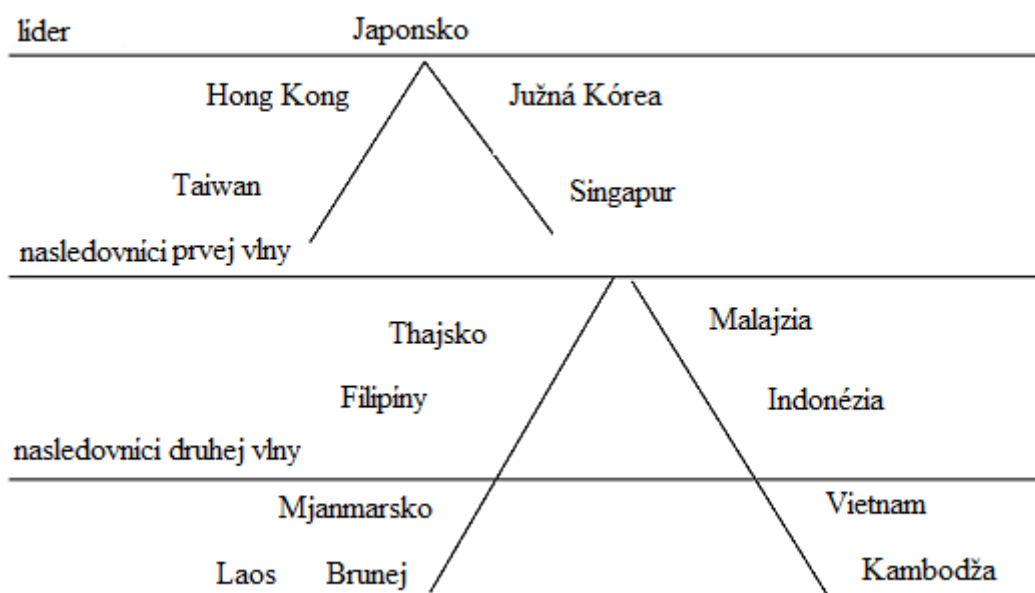
1.2. Model letiacich husí

Model letiacich husí je ekonomický model, ktorým sa vysvetľuje mechanizmus priemyselného rozvoja a proces dobiehania stupňa industrializácie v krajinách juhovýchodnej Ázie. Frázu „hospodársky rozvoj podľa vzoru letiacich husí“ vytvoril a ako prvý použil Kaname Akamatsu v roku 1930 v japončine a neskôr ho prezentoval svetovej akademickej obci po druhej svetovej vojne v roku 1961 a 1962 v angličtine. Pôvodný názov „*Ganko-Keitai*“ znamená „divé husi“. Pôvod názvu modelu letiacich husí je prozaický. Divé husi vytvárajú pri

svojom lete inverzné V, tento tvar môže byť metaforicky použitý pre sériu troch po sebe idúcich kriviek zobrazujúcich import, domácu produkciu a export priemyselných výrobkov v rozvojových štátoch. Tvar inverzného V sa tiež neskôr začal používať ako zjednodušená schéma modelu pre vysvetlenie prenosu industrializácie a ekonomického rastu z Japonska, ako líderskej husí na nasledovníkov v podobe štátov juhovýchodnej Ázie, teda novo industrializovaných štátov prvej a druhej vlny. Ďalej môžeme uvažovať o ďalších nasledovníckych krajinách, a to o Číne, Vietname, Laose, Kambodži, Barme a o Bangladéši, ako môžeme vidieť na obrázku číslo 2.

Vývoj Akamatsuho originálneho modelu bol podporovaný aj prínosom iných teórií a ekonómov, napríklad teóriou amerického ekonóma Raymonda Vernona a jeho „teórie výrobného cyklu“, ekonóma Michaela Posnera a jeho „teórie imitačnej medzery“ ktoré sme prezentovali v predchádzajúcej časti práce. Model nadviazal taktiež, ako mnohí iní autori, na Heckscherovu–Ohlinovu teorému.

Obrázok č. 2: Schématické zobrazenie modelu letiacich husí

Zdroj: Vlastné spracovanie

Pôvodný Akamatsuho model

Pôvodný Akamatsuho model letiacich husí vysvetľuje proces dobiehania úrovne industrializácie Japonska v okolitých krajinách juhovýchodnej Ázie. Tieto krajiny sú charakterizované niekoľkými spoločnými znakmi. Sú to malé a otvorené ekonomiky, ktoré adaptovali rovnaké hospodárske politiky na dosiahnutie vyššieho stupňa industrializácie. Teoretickými piliermi modelu letiacich husí preto sú efekt dobiehania, proexportne

orientovaný mechanizmus priamych zahraničných investícií a dohodnutá špecializácia hospodárstiev krajín juhovýchodnej Ázie.²³

Efekt dobiehania

Tento pilier vysvetľuje proces dobiehania stupňa industrializácie na medzinárodnej úrovni. Je možné ho rozoznávať v troch rôznych aspektoch, a to v:

- a) medziodvetvovom, ktorý opisuje vývoj od menej sofistikovaných výrobkov k tým sofistikovanejším, a teda náročnejším na výrobný faktor kapitál,
- b) vnútro-odvetvovom, ktorý sa sústreďuje na fázy import, domáca produkcia a export
- c) a medzinárodnom, kedy sa výroba postupne presúva z ekonomicky vyspelých krajín do rozvíjajúcich sa. Práve túto poslednú fázu možno vidieť vo vývoji novo industrializovaných ekonomík.

Proexportne orientovaný mechanizmus PZI

Prenos industrializácie v regióne bol uľahčený mechanizmom PZI, kde investujúca krajina presúva svoju pomerne drahú výrobu do hostiteľskej krajiny takým spôsobom, aby rozšírila jej komparatívnu výhodu. Tento typ prenosu komparatívnej výhody cez PZI so sebou prináša rozšírenie výroby a obchodu a má za následok „rast ťahaný investíciami“ v zúčastnených ekonomikách. Takýto proexportne orientovaný mechanizmus PZI predstavuje druhý teoretický pilier modelu letiacich husí. PZI sú stále sofistikovanejšie s pokračujúcou úrovňou priemyslu a rozširujú sa do ďalších rozvojových ekonomík.²⁴

Dohodnutá špecializácia

„Dohodnutá špecializácia“ medzi krajinami regiónu juhovýchodnej Ázie je tretím teoretickým pilierom modelu, vysvetľuje sa ako účinné hospodárske opatrenia na zvýšenie vnútro-odvetvového obchodu v rámci integračného zoskupenia regiónu. Označuje sa aj ako regionálna transmisia modelu.

Akamatsuho schémy rozvoja priemyslu

Akamatsu skúmal predvojnovú japonskú ekonomiku v období Meidži²⁵ (v rokoch 1868 až 1912). Prostredníctvom štatistickej analýzy priemyslu objavil a sformuloval dve schémy rozvoja priemyslu, z ktorých sa skladá aj jeho pôvodný model.

²³ AKAMATSU, K.: *A historical pattern of economic growth in developing countries*, 1962, Journal of Developing Economies, strany 3–25

²⁴ KOJIMA, K.: *A macroeconomic approach to foreign direct investment*, 1973, Hitotsubashi Journal of Economics, 14, 1-21.

²⁵ Obdobie alebo éra Meidži (z japončiny ako "osvietená vláda") je obdobie dejín Japonska za vlády cisára Macuhita. Po dvestoročnej ére izolácie „Tokugawa“ predstavuje napodobňovanie Západu v politickej,

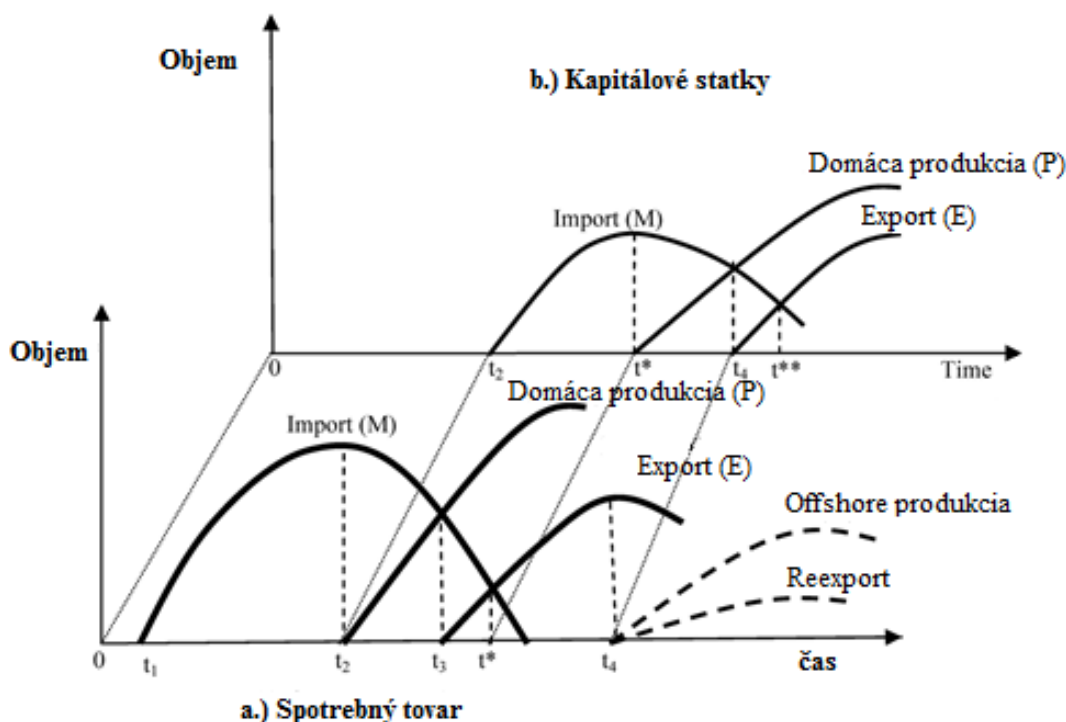
- základná schéma rozvoja priemyslu – v tomto prípade uvažujeme iba s jedným priemyslom, ktorý sa rozvíja s postupnosťou dovoz statku – domáca produkcia – export.
- alternatívna schéma diverzifikácie priemyslu – v tomto alternatívnom variante nastáva zmena štruktúry priemyslu. Priemyselné odvetvia sú diverzifikované a prechádzajú od spotrebného tovaru ku kapitálovým statkom (aktívam) alebo od jednoduchých až po viac sofistikované produkty.²⁶

Základná schéma rozvoja priemyslu

Ako prvú uvedieme Akamatsuho základnú schému rozvoja priemyslu v krajine, kde uvažujeme s postupnosťou dovoz (M) – domáca produkcia (P) – export (E), ku ktorej dochádza v určitom priemyselnom odvetví. Z empirických štúdií priemyslu Akamatsu získal základné sekvenčné krivky pre spotrebný tovar X (bavlnené textílie) a pre kapitálové statky Y (stroje na výrobu textilu). Krivky ukazujú postupnosť importu, domácej produkcie a exportu v danej krajine v čase.

Obrázok č. 3: Graf industrializácie substitúcie importu podľa Akamatsuho

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Akamatsuho

hospodárskej a kultúrnej oblasti. Je spojené s vedením expanzívnych vojen s Čínou, s Ruskom a pripojením Kórey v roku 1910.

²⁶ KOJIMA, K., *The "flying geese" model of Asian economic development: origin, theoretical extensions, and regional policy implications* In: [Journal of Asian Economics](#). Hitotsubashi University, September 2000, 11(4):375-401 ISSN: 10490078

Akamatsu rozdeľuje postupnosť rozvoja priemyslu – industrializácie do troch fáz:

Fáza I

Keď rozvojová krajina po prvýkrát vstúpi na medzinárodný trh, exportuje primárne produkty a priemyselné produkty určené pre spotrebu sú importované z hospodársky vyspelejších štátov. Dôvodom je, že tieto výrobky majú vyššiu kvalitu a sú lacnejšie ako by si ich krajina dokázala vyrobiť sama.²⁷

Fáza II

V druhej fáze rastu sa začne domáca produkcia predtým importovaného produktu pre domácu spotrebu. Dovozy produktu je substituovaný domácou produkciou. To je spôsobené tým, že existuje kúpna sila a dopyt po týchto výrobkoch v danej krajine. Domáca produkcia začína byť rentabilná a domáci kapitál je investovaný do tohto novo sa rozvíjajúceho priemyslu. Vývoj spotreby smeruje od importovaných produktov ku domácim. Národohospodárska politika podporuje tento trend smerom k domácej výrobe. Import priemyselných výrobkov – spotrebného tovaru z hospodársky vyspelejších štátov stagnuje a potom začne klesať (v bode t2). Na druhej strane rastie import strojov a zariadení z hospodársky vyspelých štátov ako odpoveď na dopyt po nich spôsobený rozvojom novo vzniknutého priemyselného odvetvia.

Na obrázku vidíme nárast importu (M) spotrebného tovaru X v bodoch t1 až t2. Dopyt v danej krajine po tovaroch X sa zväčšil na toľko, že je možné začať domácu produkciu tovarov X pri dosiahnutí optimálnych úspor z rozsahu, a tým zabezpečiť rentabilitu výroby. Preto produkčná krivka P začína taktiež v bode t2. Zároveň v bode t2 začína paralelne rásť krivka importu (M) kapitálových statkov Y, ako odpoveď na dopyt v priemysle.

Fáza III

Je fáza rozvoja priemyslu, kedy sa z domácej produkcie spotrebného tovaru stáva produkcia určená na export. Dopusiaľ bola výroba orientovaná na domáci trh, ako sa však výroba stáva čoraz viac masovou, výrobky sú v čoraz väčšej miere vyvážané na zahraničné trhy – najčastejšie do hospodársky vyspelých štátov, kde nachádzajú kúpyschopný dopyt. Súčasne, domáca výroba doteraz dovážaných strojov a zariadení vystupuje do popredia, zatiaľ čo dovoz substitučných kapitálových statkov začína klesať.

Na obrázku vidíme, že v bode t^* je dosiahnutá rovnováha. Export spotrebných tovarov rastie, import klesá, čo spôsobuje, že obchodná bilancia je vyrovnaná. V tom istom čase sa domáca produkcia (P) vyrovnáva domácejmu dopytu. Táto situácia reflektuje úspešnú

²⁷ AKAMATSU, K.: *A historical pattern of economic growth in developing countries*, 1962, Journal of Developing Economies, strana strana 206

implementáciu procesu dobiehania úrovne industrializácie prostredníctvom postupnosti M-P-E (import – domáca produkcia - export), čo je základná schéma Akamatsuho modelu. V poslednej fáze je priemysel schopný prejsť zo substitúcie dovozu k exportom ťahanému rastu.

Alternatívna schéma diverzifikácie priemyslu

Popri základnej schéme ponúka Akamatsuho model ešte alternatívnu schému rozvoja priemyslu. Doteraz sme uvažovali iba s rozdelením na spotrebný tovar a kapitálové statky, existuje však veľa druhov spotrebného tovaru a kapitálových statkov. V súlade s tým sa postupnosť M-P-E (import – domáca produkcia - export), nevyskytuje len v súvislosti so spotrebným tovarom a následne kapitálovými statkami určenými na výrobu týchto tovarov, ale aj v prechode od jednoduchých tovarov k sofistikovanejšej produkcii.²⁸

Diverzifikáciu priemyslu je teda možné rozdeliť na:

- vnútro-odvetvovú - vznik nových produktov v rámci existujúceho odvetvia, napríklad z bavlnených a vlnených na syntetické textílie, alebo z jednoduchých výrobkov až po zložité sofistikované výrobky s vyššou pridanou hodnotou.
- medziodvetvovú – predstavuje vývoj nového priemyslu, napríklad prechod z textilu na oceľ, z ocele na stavbu lodí, výrobu áut, počítačov atď.

Každý z týchto cyklov, či už vnútro-odvetvový alebo medziodvetvový opakuje model letiacich husí s rovnakým výsledkom – zvyšuje sa efektivita a konkurencieschopnosť priemyslu, dochádza k racionalizácii výroby. Vnútro odvetvová diverzifikácia zvyšuje pridanú hodnotu a napomáha rozvoj priemyslu. Medziodvetvová diverzifikácia priemyslu zlepšuje štruktúru priemyslu a exportu a tým aj hospodárstva. „*Preto interakcia a paralelný proces v racionalizácii a diverzifikácii výroby, teda v základnej a alternatívnej schéme Akamatsuho modelu letiacich husí ,vykonávaný simultánne, stimuluje rozvoj ekonomiky danej krajiny.*“²⁹

Regionálna transmisia modelu - tretia schéma modelu letiacich husí

Vo svojich povojnových článkoch Akamatsu pridal ešte tretiu schému modelu. V tomto modeli letiacich husí vystupuje do popredia ešte jeden dôležitý fenomén, a to medzinárodná, respektíve regionálna transmisia modelu. Vzor priemyselného rozvoja je prenášaný z líderskej husi (Japonska) na nasledovníkov - novoindustrializované ekonomiky

²⁸ AKAMATSU, 1961 In: [KOJIMA, K.](#), *The “flying geese” model of Asian economic development: origin, theoretical extensions, and regional policy implications* In: [Journal of Asian Economics](#). Hitotsubashi University, September 2000, 11(4):375-401 ISSN: 10490078

²⁹ AKAMATSU, 1961 In: [KOJIMA, K.](#), *The “flying geese” model of Asian economic development: origin, theoretical extensions, and regional policy implications* In: [Journal of Asian Economics](#). Hitotsubashi University, September 2000, 11(4):375-401 ISSN: 10490078

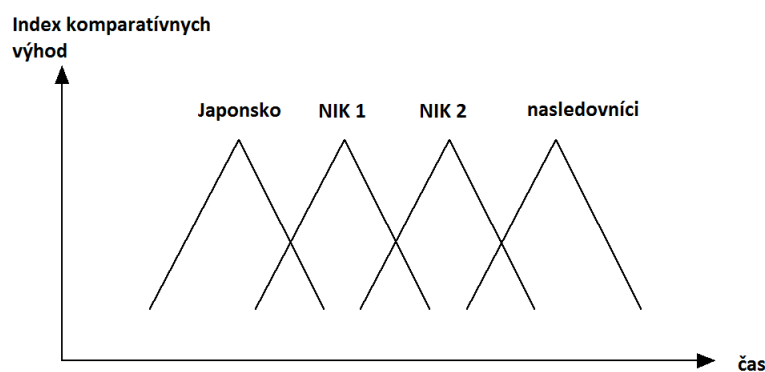
prvej a druhej vlny. Model nadväzuje na tri fázy rozvoja priemyslu (industrializácie) podľa základnej schémy, ktoré sme opisovali v predošlej časti práce a pridáva štvrtú fázu, a to prenos industrializácie do inej ekonomiky.

Fáza IV

V tretej fáze sa produkcia spotrebného tovaru dostáva kvalitatívne na úroveň hospodársky vyspelých štátov. Keďže tieto produkty už spĺňajú rovnaké štandardy ako produkty z hospodársky vyspelých štátov, toto priemyselné odvetvie je globálne konkurencieschopné a daný rozvojový štát sa stáva lídrom v exporte spotrebného tovaru.

V štvrtej fáze ale sledujeme opačný vývoj. Export spotrebného tovaru do hospodársky vyspelých štátov začína klesať. Tento fenomén možno vysvetliť tým, že výroba spotrebného tovaru sa presunula do ešte menej rozvinutého štátu. Ďalšou charakteristickou črtou vývoja v tejto fáze je to, že kapitálové statky (stroje a zariadenia), s ktorých výrobou sa začalo v tretej fáze vďaka substitúcii importu, sú teraz exportované na zahraničné trhy, čo vyrovnáva prepád v exporte spotrebného tovaru. Ekonomia novoindustrializovaného štátu v tejto fáze dosahuje vysoký stupeň heterogenity; diferenciacie produkcie v porovnaní s ostatnými rozvojovými štátmi. Navyše, ostatné rozvojové štáty napodobňujú tento vývoj podľa vzoru letiacich husí.³⁰ „Menej rozvinuté divé husi (rozvojové štáty) dobiehajú rôznou rýchlosťou tie pred nimi, kým už rozvinuté divé husi (HVŠ) letiace vpredu sa snažia udržať si svoj náskok (čo najväčší rozdiel v úrovni produkcie) prostredníctvom inovácií a vedecko-technického pokroku, aby si zabezpečili svoje líderstvo voči rozvojovým štátom.“³¹

Obrázok č. 4: Schematické znázornenie regionálnej transmisie modelu letiacich husí

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Yamazawa (1980)³²

³⁰ AKAMATSU, K.: *A Theory of Unbalanced Growth in the World Economz*, 1961 In: *Weltwirtschaftliches Archiv*, Hamburg, no.86, pp.196-217

³¹ AKAMATSU, K.: *A historical pattern of economic growth in developing countries*, 1962, *Journal of Developing Economies*, strany 17-18

³² YAMAZAWA, I.: *Increasing imports and structural adjustment of the Japanese textile industry*, 1980, *Developing Economies*, 18 vydanie, číslo 4

1.3. Kojimov model I: diverzifikácia a racionalizácia priemyslu

Kioshi Kojima je profesorom na univerzite Hitotsubashi v Japonsku. Je uznávaným odborníkom v oblasti medzinárodnej ekonómie. Jeho prínos spočíva v dvoch hlavných myšlienkach. Prvou je teória proexportne orientovaných PZI, ktorou je možné vysvetliť súčasný fenomén outsourcingu a fragmentácie výroby. Druhým prínosom dôležitým pre našu prácu je rozšírenie modelu letiacich husí. Kojima prišiel s teoretickým modelom industrializácie, v ktorom sa opakuje cyklus import - domáca produkcia – export. To znamená, že krajina sa úspešne dostáva do druhej fázy a investuje v zahraničí, výrobky firmy sú spätne importované do krajiny, ktorá bola vysielateľom investície. Tým sa uzatvára úplný cyklus od importu k importu a znova sa opakuje. Táto teória a jej implikácie pre hospodárske politiky štátov je často diskutovaná v súvislosti s dobiehaním ekonomickej úrovne Japonska susednými štátmi. V týchto štátoch môžeme sledovať počiatočný prílev kapitálu prostredníctvom prílevu PZI z Japonska, a následne odlev PZI ako zdroj hospodárskeho rastu.³³

Simultánne s týmto procesom okrem toho podľa Kojimu hromadenie fyzického a ľudského kapitálu spôsobí diverzifikáciu ekonomiky smerom ku kľúčovým a viac kapitálovo náročným priemyselným odvetviám v prvej fáze, a následne ich racionalizáciu prijatím efektívnejších výrobných metód. Táto diverzifikácia a racionalizácia sa opakuje, a tým spôsobuje pohyb ekonomiky smerom k vyššiemu stupňu výroby.

Predpoklady vzniku Kojimovho modelu a Heckscherova–Ohlinova teoréma

Je dôležité povedať, že rovnako ako iní autori, aj Kojima vychádzal z Heckscherovej–Ohlinovej teorémy. Pre potreby tejto diplomovej práce preto najskôr vysvetlíme na príklade Heckscherovu–Ohlinovu teorému, aby sme demonštrovali jej princípy a spôsob akým opisuje a vysvetľuje medzinárodný obchod medzi dvoma krajinami. V ďalšej časti ukážeme aplikáciu Heckscherovej–Ohlinovej teorémy pre vysvetlenie obchodu medzi krajinami v súvislosti s modelom letiacich husí.

Budeme vychádzať z modelu 2x2x2 - prípadu, kde uvažujeme dve krajiny (A a B), zároveň existujú dva výrobné faktory práca a kapitál (K a L), s výrobným faktorom pôda neuvažujeme. Budeme uvažovať o dvoch tovaroch, v našom prípade to budú textil (T) a stroje (S). Teoretickými predpokladmi Heckscherovej–Ohlinovej teorémy sú predpoklad

³³ OZAWA, Terutomo: *Professor Kiyoshi Kojima's Contributions to FDI Theory: Trade, Structural Transformation, Growth, and Integration in East Asia*, 2007, Center on Japanese Economy and Business, Graduate School of Business, Columbia University, dostupné online In: Academic Commons Columbia University <http://academiccommons.columbia.edu/catalog/ac:108870>

existencie rovnakých technológií v oboch krajinách, konštantné úspory z rozsahu, tovary T a S majú rozdielnu faktorovú intenzitu, jeden je náročný na výrobný faktor práca a druhý na výrobný faktor kapitál, krajiny A a B majú rozdielnu faktorovú hojnosť, preferencie spotrebiteľov v oboch krajinách sú rovnaké, predpokladáme existenciu dokonalej konkurencie, výrobné faktory sú v oboch krajinách plne využité, výrobné faktory sú v rámci krajiny dokonale mobilné a medzi krajinami sú nemobilné. Zároveň predpokladáme neexistenciu dopravných nákladov a existenciu slobodného obchodu medzi krajinami.³⁴

Základom Heckscherovej–Ohlinovej teóremy je téza, že „*krajina bude mať komparatívnu výhodu, a tým pádom aj exportovať ten statok, ktorý je faktorovo intenzívny na ten výrobný faktor, ktorý je v danej krajine hojný*“³⁵

Budeme uvažovať s dvoma krajinami s rozdielnou vybavenosťou krajín výrobnými faktormi. Krajina A je hojná na výrobný faktor kapitál a krajina B na výrobný faktor práca. Taktiež predpokladáme, že tovar T = textil je pracovne náročný a tovar S = stroje je kapitálovo náročný. Treba zdôrazniť, že dôležité je všímať si pomer množstva práce a kapitálu použitý vo výrobe oboch tovarov. Predpokladajme, že hojnosť výrobného faktoru kapitál v krajine A vedie k jeho relatívne nižšej cene v porovnaní s výrobným faktorom práca. Krajina A má teda komparatívnu výhodu vo výrobe tovaru S - stroje, ktorý je kapitálovo intenzívny a krajina B vo výrobe tovaru T – textil, ktorý je náročný na výrobný faktor práca.

Záverom, ktorý vyplýva z Heckscherovej–Ohlinovej teóremy, teda je:

- komparatívne výhody sú determinované faktorovou hojnosťou krajín;
- krajina bude vyvážať ten tovar, ktorý je intenzívny na hojný výrobný faktor v krajine.

Heckscherova–Ohlinova teória a jej aplikácia pre model letiacich husí

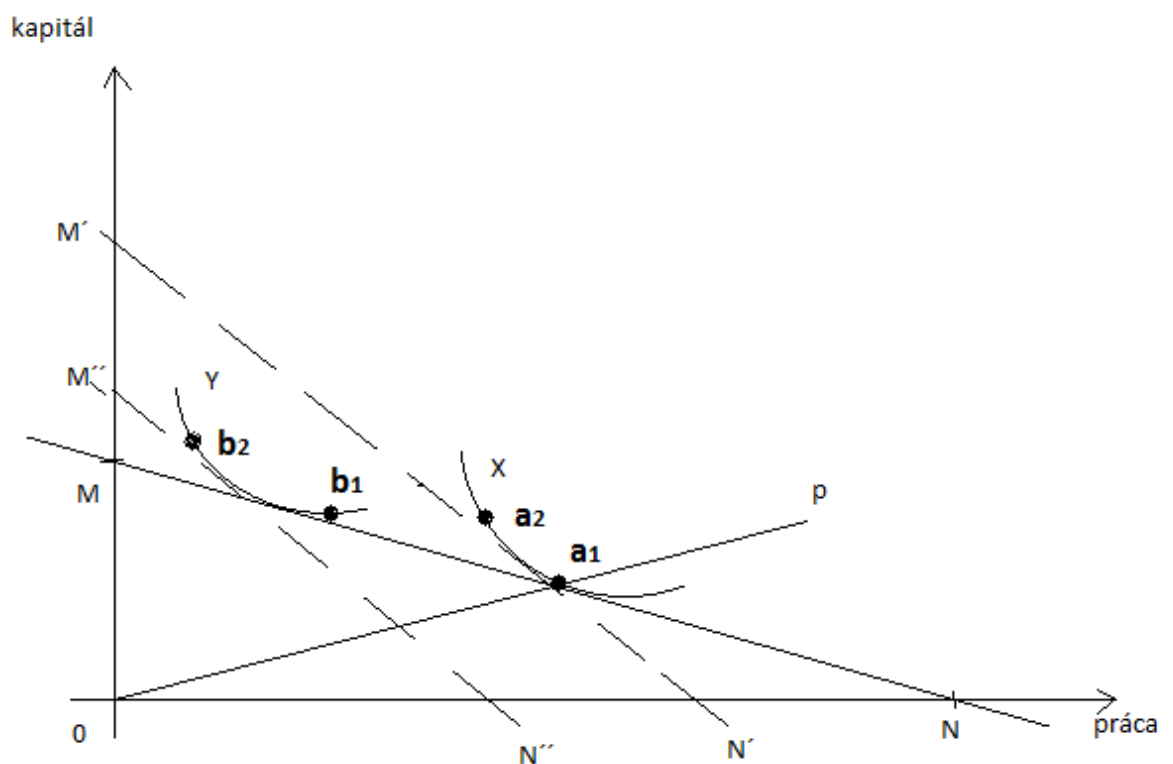
Vychádzame z grafického dôkazu Heckscherovej–Ohlinovej teóremy s finančným vyjadrením výrobných faktorov, teda s využitím izokost a izokvánt. Produkčné funkcie dvoch tovarov sú reprezentované izokvantami X a Y. **Izokvanta** je krivka, ktorá zobrazuje také kombinácie množstva výrobných faktorov, v našom prípade množstvo práce a kapitálu, ktoré je potrebné na výrobu jednej jednotky výstupu. Zároveň na obrázku č. 5 vidíme izokosty, reprezentované priamkami M'N' a M''N''. **Izokosta** je priamka rovnakých celkových nákladov na produkciu. Vyjadruje v grafe všetky kombinácie výrobných faktorov práce a kapitálu, ktoré je možné maximálne využiť pri danej konštantnej úrovni nákladov.

³⁴ GRANČAY, M. - SZIKOROVÁ, N.: *Medzinárodné hospodárske vzťahy teórie, príklady, grafy*, 2012, prvé vydanie, vydavateľstvo EKONÓM, ISBN 978-80-225-3497-0, strana 83

³⁵ *tamtiež*

Pri pohľade na graf (obrázok číslo 5) vidíme, že priemysel T (výroba textilu) je relatívne intenzívnejší na výrobný faktor práca (zobrazený izokvantou X) kým priemysel S je viac kapitálovo intenzívny (výroba strojov a zariadení) – je zobrazený izokvantou Y. Faktorovú náročnosť tovarov ukazuje sklon produkčnej krivky. Priamka MN je spoločnou dotyčnicou pre izokvanty X a Y a ukazuje optimálnu kombináciu výrobných faktorov práce a kapitálu pre jednu jednotku výstupu v pomere 1:1. Priamka OM graficky zobrazuje náklady výrobného faktora práca (mzdy). Priamka ON zobrazuje náklady na výrobný faktor kapitál.

Obrázok č. 5: Grafické vyjadrenie diverzifikácie priemyslu s využitím Heckscherovej–Ohlinovej teóremy – pôvodný stav

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Kojimu

Diverzifikácia priemyslu

Pomer cien výrobných faktorov je reprezentovaný izokostami - rovnobežkami $M'N'$ a $M''N''$. To znamená, že ak sa zvýši cena práce, optimálna faktorová kombinácia bude v bodoch a_2 , b_2 . Inými slovami, ekonomika prejde k metóde produkcie, ktorá šetrí výrobný faktor práca a využíva výrobný faktor kapitál. Náklady na výrobu, a teda zároveň aj cena tovaru X (viac kapitálovo intenzívne tovary) bude nižšia ako cena tovarov Y (pracovne intenzívne tovary). Pomer využívania výrobných faktorov v ekonomike = celkové množstvo kapitálu (K) / celkové množstvo práce (L) zobrazuje priamka p . Čím je bližšie priamka p

Racionalizácia priemyslu

Existuje druhú možný scenár ekonomického rastu, a to prostredníctvom racionalizácie priemyslu. Tento proces ilustruje obrázok číslo 7. Predpokladajme, že pôvodná izokvanta Y zobrazuje jednotkové náklady tovarov S pri využívaní zastaranej metódy výroby. Izokvanta Y^* reprezentuje ten istý priemysel pri využití novej výrobnéj metódy.

Kojima pri tomto modeli vychádza z toho, že racionalizácia priemyslu je technologicky neutrálny proces. To znamená, že ide o technologický pokrok, ktorý je neutrálny podľa Hicksovej teórie technologickej zmeny. Podľa tejto teórie je technologický pokrok neutrálny, keď nie je fyzicky viazaný na žiadny špecifický výrobný faktor a ovplyvňuje výrobné faktory rovnomerne. Inak povedané „*maximálny output, ktorý môže byť produkováný prostredníctvom všetkých výrobných faktorov sa zvýši, a to bez zmeny ich pomeru.*“³⁶

„Teda ak $Y = F(K, L)$, kde Y je output, K je práca, a L je kapitál, output je funkciou práce a kapitálu $F(K, L)$ a má konštantné výnosy z rozsahu, výstup po Hicksovom neutrálnom technologickom pokroku, bude daný vzťahom $Y^* = F(\lambda K, \lambda L) = \lambda F(K, L) = \lambda Y$, kde produktivita každého výrobného faktora (λ) rastie $\lambda > 1$ krát vzhľadom na svoju pôvodnú úroveň.“³⁷

Použitie modernej výrobnéj metódy spôsobí zníženie jednotkových nákladov tak, že sa bod optimálnej faktorovej kombinácie pre produkciu presunie z bodu b_1 do bodu b_1^* . Namiesto pohybu pozdĺž izokvanty, racionalizácia priemyslu spôsobuje posun izokvanty smerom nadol k nižším výrobným nákladom na prácu aj kapitál. To znamená, že efektívnejšia výrobná metóda vedie k zníženiu jednotkových nákladov pri zachovaní rovnakej ceny výrobného faktora a rovnakej faktorovej intenzity. Predpokladmi pre úspešnú racionalizáciu priemyslu sú vedecko-technický pokrok, úspory z rozsahu a zrýchlenie vnútroodvetvového produktového cyklu.³⁸

³⁶ Hicks-neutral technical progress, Oxford Reference, dostupné online:

<http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095935309>

³⁷ HICKS John Richard, *The Theory of Wages*, 1932, St. Martins Press, vydanie z roku 1966, ISBN 0-333-02764-7

³⁸ KOJIMA, K., *The “flying geese” model of Asian economic development: origin, theoretical extensions, and regional policy implications* In: [Journal of Asian Economics](#). Hitotsubashi University, September 2000, 11(4):375-401 ISSN: 10490078 strany 380-381

2. CIEĽ PRÁCE

Cieľom tejto práce je analyzovať dynamický ekonomický vývoj krajín juhovýchodnej Ázie s dôrazom na úlohu teórií medzinárodného obchodu a identifikovať hlavné faktory rastu. Tento hlavný cieľ je podporený čiastkovým cieľom, a to pomocou analýzy exportu krajín prvej a druhej vlny industrializácie identifikovať zmeny v štruktúre ich ekonomík a priebeh transformačného procesu na dostupných štatistických údajoch. Pre riešenie tejto problematiky sme si stanovili nasledovné vedecké otázky:

1. *Vysvetľuje model letiacich husí hospodársky zázrak v krajinách juhovýchodnej Ázie dostatočne?*
2. *Ktoré sú hlavné kritické faktory, ktoré stáli za dosiahnutým úspechom východoázijských krajín?*
3. *Ktoré sú možné nástupnícke krajiny tretej vlny novoindustrializovaných štátov?*

Cieľom prvej kapitoly je identifikovať teórie medzinárodného obchodu, ktoré vysvetľujú z rôznych pohľadov vývoj medzinárodného obchodu, prenos industrializácie a s tým spojený hospodársky rast v krajinách juhovýchodnej Ázie. Z týchto teórií sme vybrali Heckscherovu-Ohlinovu teorému, teórie produktu a inovácií a model letiacich husí.

Tretia kapitola tejto diplomovej práce opisuje proces industrializácie krajín juhovýchodnej Ázie počas jednotlivých dekád od 60. rokov 20. storočia až po súčasnosť na príklade dvoch prípadových štúdií a to ekonomike Juhokórejskej republiky, ako predstaviteľa krajín prvej vlny industrializácie a Thajska ako predstaviteľa druhej vlny. Proces industrializácie krajín sleduje pomocou zmien v komoditnej štruktúre exportu, ktorý najlepšie odráža priemyselnú štruktúru ekonomiky. Kapitola má za cieľ analyzovať zmeny v štruktúre týchto dvoch ekonomík a faktory, ktoré prispeli k zmene štruktúry ekonomiky a ekonomickému rastu v jednotlivých krajinách. Analýzu sme sa snažili vykonávať v historickom kontexte s pomocou dostupných štatistických údajov o tovarovej štruktúre exportu z databázy UN Commtrade.

Cieľom záverečnej časti práce je zhodnotiť úspešnosť prijatých hospodárskych politík na základe implementovaných teórií a príležitosti hospodárskeho rastu v jednotlivých ekonomikách prvej a druhej vlny novoindustrializovaných štátov a odhadnúť perspektívy ich vývoja.

3. METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA

Vychádzajúc zo stanovených cieľov diplomovej práce sme využili nasledovné metódy skúmania, ktoré sme na použili na zodpovedanie jednotlivých vedeckých otázok. V prvej kapitole boli hlavnými výskumnými metódami zhromažďovanie údajov a ich následné triedenie a selekcia. Druhá a tretia kapitola sú v našom prípade cieľ práce, metodika a metódy skúmania. V tretej kapitole vo výskumnej časti práce bola hlavnou použitou metódou analýza dát. Našim cieľom bolo zistiť akým transformačným procesom prešla daná ekonomika. Využili sme metódu analógie a predpoklad, že zmenu štruktúry ekonomiky a jej transformačný proces najlepšie zachytí zmena v komoditnej štruktúre exportu. Na zobrazenie exportov počas jednotlivých období sme využívame databázu údajov o svetovom obchode - UN Commtrade.

Zmenu komparatívnych výhod je možné zachytiť na zmene štruktúry exportu a importu podľa skupín tovarov, ktoré krajina vyváža, respektívne dováža. Pre tento účel sme použili klasifikáciu do podľa tovarovej nomenklatúry SITC (Standard International Trade Classification) revízia 3 alebo 4 podľa sledovaného obdobia.

Exportné artikly, ktoré sme pre naše potreby sledovali boli nasledovné:

1. Primárna produkcia (v nomenklatúre SITC triedy 0-4),
2. Priemyselné výrobky, alebo pracovne náročné tovary, ako napríklad textil (v nomenklatúre SITC je to hlavne trieda 6), zvlášť sme sledovali export triedy 67 a to obchod s oceľou a železom. Tento výber pod podmienený tým, že v určitom období oceliarsky priemysel a ťažké strojárstvo predstavovalo progresívne priemyselné odvetvie orientované na export.
3. Stroje a zariadenia, investičné celky, finálne výrobky, alebo kapitálovo a technologicky náročné tovary (SITC trieda 7). V tovarovej nomenklatúre SITC sme zvlášť využili triedu 77. Sem patrí spotrebná elektronika a elektrospotrebiče pre domácnosti a kategórie 76 elektronika vrátane telekomunikačnej techniky. Táto trieda v našom ponímaní predstavovala zavŕšenie procesu industrializácie, keďže krajina exportovala priemyselnú produkciu s najvyššou pridanou hodnotou.

Následne sme získané údaje spracovali a porovnávali a dedukovali sme z nich možné závery. Krajina prechádza z jednej kategórie do druhej nasledovne a mení sa z rozvojovej krajiny na novointustrializovanú až industrializovanú.³⁹

³⁹ *China in Transition, Overcoming Japan's "China Syndrome"*, Research Institute of Economy, Trade & Industry, IAA, uverejnené 19. februára 2002, dostupné online: <http://www.rieti.go.jp/en/china/02021901.html>

V tejto diplomovej práci sme pracovali s termínmi rozvojové štáty, novoindustrializované a industrializované, teda priemyselne rozvinuté štáty. Existujú rôzne definície pojmu „rozvojová krajina“ a rozdelenie krajín do týchto skupín nie je vždy jednoznačné. Je to spôsobené tým, že rôzne medzinárodné inštitúcie ako aj rôzni autori vyžívajú rozdielne indikátory pre posudzovanie krajín, ako napríklad výška HDP, index ľudského rozvoja, indexy príjmovej rovnosti, resp. nerovnosti, index ľudského rozvoja a podobne.⁴⁰ Považujeme preto za potrebné definovať tento pojem pre potreby našej diplomovej práce. V tejto práci budeme pre zjednodušenie abstrahovať od politických a sociálno-ekonomických indikátorov a pre rozdelenie krajín do jednotlivých skupín budeme využívať výlučne makroekonomické ukazovatele, akými sú podiel jednotlivých zložiek ekonomiky na tvorbe HDP, stav platobnej bilancie, zloženie zahraničného obchodu a podobne. Dôvodom delenia je potreba ukázať zmeny v štruktúre ekonomiky a komparatívnych výhodách krajiny. V našej práci rozdeľujeme krajiny do troch skupín, a to:

- 1) rozvojové štáty – na tvorbe HDP sa najviac podieľa export primárnych komodít. Ich komparatívne výhody sú v poľnohospodárskej produkcii. V tejto produkcii je ekonomika konkurencieschopnejšia ako vo výrobe priemyselných výrobkov alebo strojov a zariadení.
- 2) novoindustrializované štáty – ich priemyselná výroba sa stáva viac konkurencieschopnou ako poľnohospodárska produkcia, výroba strojov a zariadení sa realizuje v menšej miere.
- 3) industrializované štáty – majú komparatívnu výhodu vo výrobe sofistikovanej produkcie, akou je výroba strojov a zariadení, pričom výroba priemyselných výrobkov naďalej zostáva konkurencieschopnejšou ako poľnohospodárska produkcia.

Pomocou exportov sme ďalej sledovali, či bol skutočný vývoj v súlade s teóriou letiacich husí, podľa ktorej industrializácia prebiehala v jednotlivých štátoch substitúciou importu a následnou proexportne orientovanou výrobou a zároveň s Vernonovou teóriou medzinárodného výrobného cyklu o umiestnení a presune výroby z hospodársky vyspelých do rozvojových štátov, podľa štádia výrobného cyklu produktu. Výsledkom nášho skúmania je model zobrazujúci dynamiku zmien štruktúry ekonomík zúčastnených krajín v čase a industrializáciou substitúciou importu podľa vzoru letiacich husí.

⁴⁰ OSN používa na meranie sledovanie indexu ľudského rozvoja. Podľa Organizácie pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD) je rozvojovou krajinou taká krajina, ktorá je uznaná za krajinu oprávnenú na príjem oficiálnej rozvojovej pomoci. Iné medzinárodné inštitúcie majú svoje vlastné definície rozvojovej krajiny. Svetová banka pojmom rozvojová krajina označuje krajiny s nízkymi a strednými príjmami, ktoré hodnotí podľa hrubého domáceho príjmu na obyvateľa.

4. VÝSLEDKY PRÁCE A DISKUSIA

4.1. Analýza ekonomického vývoja krajín juhovýchodnej Ázie

V druhej polovici minulého storočia sme mali možnosť zaznamenať vlnu industrializácie v povojnovom období prichádzajúcej z Japonska do novoindustrializovaných štátov juhovýchodnej Ázie (Južná Kórea, Taiwan, Hongkong a Singapur) a následne v priebehu 60. a 70. rokov do štátov integračného zoskupenia ASEAN (Indonézia, Malajzia, Thajsko a Filipíny), ktorá boli neskôr súhrnne označované ako ázijské tigre a tigríky. Základným stavebným kameňom tohto vývoja je, že „krajiny sa špecializujú a exportujú tie produkty v ktorých nachádzajú komparatívne výhody priamo úmerne zodpovedajúce štádiu rozvoja ich ekonomiky, a zároveň sa snažia dosiahnuť vyššiu úroveň ekonomického rozvoja rozširovaním svojej technologickej a kapitálovej základne. Rozhodujúcu úlohu v udržateľnosti tohto procesu pritom zohráva medzinárodný obchod a investície čím dochádza k realokácii priemyselnej výroby z rozvinutých štátov do menej rozvinutých (rozvojových) alebo neindustrializovaných štátov“.⁴¹ V tejto kapitole aplikujeme teórie medzinárodného obchodu z prvej časti práce na skutočný ekonomický vývoj krajín

Aplikácia Vernonovho výrobného cyklu na krajiny JVA

Nasledujúca tabuľka číslo 1 sa venuje kvalitatívnym zmenám v hospodárstvach krajín JVA v roku 1994 oproti roku 1980. Na údajoch o medzinárodnom obchode možno vidieť ako sa zmenil percentuálny podiel jednotlivých skupín exportov. V tomto prípade vidíme exporty rozdelené do piatich skupín. Najzaujímavejšie je však sledovať, ako sa zmenil pomer pracovne a kapitálovo náročných výrobkov. V roku 1994 sa už tovarová štruktúra exportu podobá tej v hospodársky vyspelých štátoch s prevládajúcim podielom vysoko sofistikovaných tovarov.

V tabuľke môžeme vidieť, že napríklad v Južnej Kórei tvorili práve pracovne náročné tovary v roku 1980 už viac ako 50 % jej celkového objemu vývozov. Teda podiel výroby založenej na primárnom sektore klesal kontinuálne od 60-tych rokov ako naznačujú údaje, v takmer každej z novoindustrializovaných krajín prvej vlny až do roku 1994. Pozícia služieb a exportov založených na vedecko-technických poznatkoch sa, naopak, zvyšovala, pričom v danom období najviac (až 5-násobne) rástol ich podiel v Taiwane a Singapure. V Hongkongu sa čísla naoko nemenili, čo však spôsobuje iba metóda štatistického výpočtu, ktorá hodnoty očisťuje o reexporty, ktoré sú pre tohto ázijského tigra špecifické.

⁴¹ *China in Transition, Overcoming Japan's "China Syndrome"*, Research Institute of Economy, Trade & Industry, IAA, uverejnené 19. februára 2002, dostupné online: <http://www.rieti.go.jp/en/china/02021901.html>

Tabuľka č. 1: Zmeny v štruktúre exportu medzi rokmi 1980 a 1994

Krajina	Južná Kórea		Taiwan		Singapur		Hongkong	
	1980	1994	1980	1994	1980	1994	1980	1994
Založené na prírodných zdrojoch	7,3	3,8	9,4	6,8	6,5	3,3	2,0	3,7
Pracovne náročné	49,5	27,8	53,9	32,7	16,9	8,5	65,8	54,3
Kapitálovo náročné	25,8	27,2	9,4	13,9	20,9	10,5	1,2	4,2
Diferencované	14,7	35,6	23,7	30,9	50,3	46,3	16,7	21,4
Založené na vedeckých poznatkoch	2,7	3,6	3,6	15,8	5,4	31,4	14,3	16,4

Z

droj: LINSU, K. – NELSON, R. podľa údajov UNCTA, údaje sú v %

Tabuľka číslo 2 zobrazuje posun jednotlivých krajín z nižšej úrovne výroby na vyššiu v čase, v rokoch 1950 - 2010. Inými slovami posun od menej sofistikovanej výroby k sofistikovanejšej. V 60-tych rokoch začínajúce agrárne ekonomiky sa už v roku 1980 dostali na úroveň, keď prevládala výroba pracovne náročných produktov, určených na export. Pri bližšom pohľade na obsah jednotlivých úrovní výroby zistíme, že tento vývoj potvrdzuje Vernonov model presunu výroby produktov na základe ich produktového cyklu. Vývoj zároveň kopíruje vývoj podľa vzoru letiacich husí.

Podľa modelu letiacich husí by mal v zúčastnených ekonomikách nastať prechod od produkcie primárnych komodít cez produkciu pracovne intenzívnych statkov až ku produkcii kapitálovo, alebo technologicky náročných statkov v súlade s Heckscherovou–Ohlinovou teorémou. Tieto zmeny sa odrážajú v komoditnej štruktúre obchodu, ktorá sa mení z tradičnej schémy obchodu rozvojových krajín, založenej na exporte primárnych komodít až k štruktúre obchodu pripomínajúcej hospodársky rozvinuté štáty.

Tabuľka č. 2: Úrovne procesu produktového cyklu

	1950 – 1965	1965 – 1980	1980 - 1995	1995 – 2010
Úroveň 1	Čína Kórea Taiwan Filipíny Malajzia Indonézia Thajsko Singapur	Thajsko Malajzia Čína Indonézia Filipíny	Indonézia Filipíny Vietnam	Laos Kambodža Mjanmarsko
Úroveň 2	Japonsko Hongkong	Taiwan Singapur Hongkong Kórea Japonsko	Thajsko Malajzia Čína	Indonézia Filipíny Vietnam Thajsko Čína
Úroveň 3		Taiwan Singapur Hongkong Kórea	Malajzia Taiwan Kórea Japonsko	Taiwan Singapur Hongkong Kórea Japonsko
Úroveň 4				Singapur Hongkong

Zdroj: BALÁŽ,P., Postavenie juhovýchodnej Ázie vo svetovom hospodárstve, spracované podľa ADAMS: The East Asian development ladder

Môžeme preto predpokladať, že štáty juhovýchodnej Ázie budú v jednotlivých dekádach exportovať rozdielne tovary, vždy s vyššou pridanou hodnotou podľa aktuálnej špecializácie a štádia industrializácie. Zároveň predpokladáme, že väčšina krajín juhovýchodnej Ázie bude kopírovať tento vývoj, avšak rôznou rýchlosťou. To, či skutočný ekonomický vývoj v juhovýchodnej Ázii naozaj prebiehal týmto spôsobom a zodpovedal

modelu letiacich husí a ostatným teóriám, ukážeme v nasledujúcej časti práce na pozadí dostupných štatistických údajov za jednotlivé dekády.

Ako vidíme v tabuľke, v roku 1950 boli takmer všetky krajiny okrem Japonska na úrovni 1. Úroveň 1 rozumieme výrobu a export primárnych komodít, podľa nomenklatúry SITC krajiny exportujú artikly zo skupín 0-4. V tomto období ich môžeme považovať za agrárne krajiny, kde sa v najväčšej miere podieľa na tvorbe HDP poľnohospodárstvo prípadne lesníctvo a rybolov. Japonsko malo v tomto období už rozvinutejší priemysel a vyrábalo priemyselné výrobky na úrovni 2, ktoré pôvodne boli vyrábané v USA. Japonsko ako aj Hongkong sa hneď začali orientovať na výrobu náročnú na pracovnú silu, z dôvodu nedostatku poľnohospodárskej pôdy. V rokoch 1965 – 1980 sa už aj Taiwan, Singapur a Južná Kórea presunuli na úroveň 2. Pod úrovňou 2 rozumieme výrobu náročnú na pracovnú silu, podľa nomenklatúry SITC sú to priemyselné výrobky zo skupín 5, 6, 8 a 9, ako napríklad výroba textilu.

Do roku 1980 sa už všetky tieto krajiny posunuli smerom k výrobe sofistikovaných – technologicky a kapitálovo náročných produktov; podľa SITC skupina 7 (úroveň 3). V Japonsku to boli investičné celky, ako stroje a zariadenie (tlačiarenské, tkáčske stroje) na Taiwane a Singapure to bola výroba počítačov a spotrebnej elektroniky a v Južnej Kórei výroba osobných automobilov. V tom istom čase sa Thajsko, Malajzia, Indonézia a Čína stali dominantnými producentmi výrobkov náročných na pracovnú silu.

Medzi rokmi 1995 a 2010 dosiahli Singapur a Hongkong úroveň 4, čo znamená, že ich ekonomika sa orientuje prevažne na služby s vysokou mierou pridanej hodnoty, ktoré sa aj vo veľkej miere podieľajú na tvorbe HDP. V Japonsku, Južnej Kórei a na Taiwane pod touto úrovňou rozumieme výrobu high-tech produktov. V tomto období sa už výroba pracovne náročného textilu presúva do nových imitátorských krajín ako sú Mjanmarsko, Vietnam, Laos a Bangladéš. S postupom ekonomík na vyššiu úroveň rozvoja priemyslu rastú ich náklady na pracovnú silu a kapitál a technológie sa stávajú relatívne lacnejšími.⁴²

Kvalitatívne zmeny boli sprevádzané aj kvantitatívnymi. *Za obdobie do roku 1990 vývozy obchodovaných tovarov z krajín JVA rástli priemerne viac ako 10 % medziročne*⁴³, potom začal ich nárast pomaly klesať, avšak bol kompenzovaný vývozom technológií a kapitálu. Krajiny si tak stále udržovali pozitívny vývoj aj napriek krízam spôsobeným

⁴² ADAMS, F.G.: *The East Asian development ladder: virtuous circles and linkages in East Asia economic development* In: ADAMS, F.G., ICHIMURA, S.: *East Asian Development: Will the East Asian Growth Miracle Survive?*, Praeger, Westport 1998. In: BALÁŽ, P. - LÍNER, M. *Postavenie juhovýchodnej Ázie vo svetovom hospodárstve*, Bratislava: SPRINT, 2004. ISBN 80-89085-35-0,

⁴³ World Bank, *World Development Report 1996*

rozpadom bipolárneho sveta či špecifickými krízami v regióne, vďaka dostatočne diverzifikovanej výrobe orientovanej na globálne trhy.

4.2. Osobitnosti vývoja novoindustrializovaných štátov juhovýchodnej Ázie prvej a druhej vlny industrializácie

Model letiacich husí vznikol a bol implementovaný po prvý krát v japonskej ekonomike za pomoci účinných hospodárskych politík. Pri detailnejšej analýze je možné identifikovať v japonskej hospodárskej politike štyri etapy:

- I. etapa: od roku 1945 – začiatok 50. rokov
- II. etapa: od druhej polovice 50. po začiatok 60. rokov
- III. etapa: obdobie do prvého ropného šoku
- IV. etapa: od ropných šokov do konca 90. rokov

Obsah jednotlivých etáp industrializácie v krajinách JVA

V novoindustrializovaných krajinách JVA prebiehala industrializácia od 60. so 90. rokov 20. storočia. Priebeh industrializácie bol, čo sa týka základných charakteristík, rovnaký ako v Japonsku.

- I. etapa industrializácie (60. roky)

Prvá etapa industrializácie sa vyznačuje substitúciou dovozu priemyselného spotrebného tovaru rozvojom domácej výroby, zavádzaním protekcionistických opatrení na ochranu domácich výrobcov a mobilizáciou ako vlastných, tak aj zahraničných zdrojov rastu

- II. etapa industrializácia (70.roky)

Druhá etapa industrializácie bola charakteristická reštrukturalizáciou hospodárstva, znižovaním podielu importovaných výrobkov, aktívnymi proexportnými opatreniami a pokračujúcim prílevom zahraničného kapitálu

- III. etapa industrializácia (80.roky)

Tretia etapa industrializácie znamenala rozvoj „high tech“ výroby a rozvoj výskumu spojeného s produkciou nových výrobkov, materiálov a technológií (elektrotechnický priemysel). Krajiny prvej vlny industrializácie sú charakteristické ešte jedným spoločným znakom, a to politikou ekonomického pragmatizmu, alebo preberaním osvedčených hospodárskych politík od iných štátov.

Politika „ekonomického pragmatizmu“ krajín JVA

Pragmatizmus v ekonomickom ponímaní je obvykle skôr spájaný s politikou USA alebo Japonska. V ekonomických rozhodnutiach znamená, že vláda/krajina sa nevyhýbajú

jednej alebo druhej ekonomickej teórii z presvedčenia, že tá či oná doktrína je správna, ale použijú niektorú z nich, ktorá práve vyhovuje potrebám konkrétneho priemyselného odvetvia, ktoré chcú rozvíjať. Ekonomický pragmatizmus krajín juhovýchodnej Ázie spočíval v tom, že krajiny formulovali svoju hospodársku stratégiu na obojstranne výhodnom vzťahu medzi verejným a súkromným sektorom, a ako súčasť globálnej ekonomiky sú schopní rýchlo reagovať na zmeny v dopyte a zapojiť sa do medzinárodnej del'by práce.

Ich ekonomiky sú charakterizované aktívnym zapojením vlády, dlhodobou orientáciou a plánovaním, značnou ochranou novovznikajúceho infantilného domáceho priemyslu, podhodnotením meny, ostrou mzdovou reguláciou, aktívnou demografickou politikou (rozširovaním bázy práceschopného obyvateľstva v ekonomike).⁴⁴

Priebeh industrializácie v krajinách druhej vlny

Hlavný rozdiel v ekonomickom rozvoji novoindustrializovaných krajín JVA prvej a druhej vlny spočíva vo vybavenosti výrobnými faktormi. Dôvodom, prečo industrializácia v druhej vlne novoindustrializovaných krajín začala neskôr, je niekoľko. Zastávame názor, že hlavným dôvodom bol dostatok prírodných zdrojov a s tým spojená možnosť exportu primárnych komodít. Dostatok prírodných zdrojov (ropa, zemný plyn, železná ruda) a ich vysoké ceny na komoditných trhoch brzdia dodnes rozvoj niektorých juhoázijských krajín nemotivujú tieto krajiny vyrábať produkciu s vyššou pridanou hodnotou.

4.3. Zmeny v komparatívnych výhodách krajín regiónu

Pri analýze zmien komparatívnych výhod krajín juhovýchodnej Ázie vychádzame z dvoch teoretických pojmov, ktoré sme zaviedli v prvej časti práce a do hospodárskej politiky sú implementované ako dve ekonomické stratégie. Sú nimi: stratégia industrializácie substitúciou importu a stratégia exportne orientovaného rastu.

Stratégia substitúcie importu (Import Substitution Strategy) je súbor obchodných a ekonomických politík, postavených na premise, že štát by s mal snažiť znížiť svoju závislosť na medzinárodnom obchode pomocou domácej produkcie priemyselných produktov.

Stratégia exportne orientovaného rastu označuje obchodné a ekonomické politiky, ktorých cieľom je urýchliť industrializáciu krajiny pomocou exportu tovaru, pri ktorého výrobe má krajina komparatívne výhody. Táto stratégia predpokladá otvorenie domáceho trhu zahraničnej konkurencii výmenou za možnosť vstupu na trhy iných krajín. Medzi typické

⁴⁴*The Economist*, marec 1998

politiky patria znižovanie obchodných bariér, plávajúci menový kurz a vládna podpora exportne orientovaných odvetví. Budeme sledovať ich striedanie a použitie v hospodárskych politikách štátov. Na podrobnejší popis jednotlivých fáz industrializácie sme pre potreby tejto práce použili dve prípadové štúdie a to ekonomický vývoj a priebeh industrializácie v Juhokórejskej republike, ktorú môžeme považovať za typický príklad novoinustrializovanej krajiny prvej vlny a ekonomický vývoj Thajska, ako predstaviteľa druhej vlny industrializácie.

V tejto časti popíšeme ekonomický vývoj Juhokórejskej republiky počas jednotlivých dekád. Čiastočne porovnáваме tento vývoj aj s vývojom na Taiwane. Ekonomiky Hong-Kongu a Singapuru sú špecifické, vo viacerých aspektoch preto s im venujeme v samostatnej časti.

Novoinustrializované krajiny prvej vlny

Prípadová štúdia č. 1 – Ekonomický vývoj Juhokórejskej republiky od druhej svetovej vojny po súčasnosť

Stručný historický vývoj

História Južnej Kórey je spätá s Japonskom už od 16. storočia, kedy Japonci kolonizovali Kórejský polo ostrov. Prvú polovicu 20. storočia prežila Kórea ako súčasť japonského impéria. Japonsko riadilo Kóreu ako integrálnu súčasť svojej ekonomiky. Paradoxom je, že napriek štatútu okupovanej oblasti, práve Japonci vytvorili niektoré z dôležitých predpokladov neskoršieho ekonomického úspechu Kórey. Postavili základnú infraštruktúru, začali s urbanizáciou, podporovali vzdelávanie a industrializáciu. Po druhej svetovej vojne v roku 1945 bol Kórejský poloostrov rozdelený na Severnú a Južnú Kóreu, pozdĺž 38. rovnobežky, ktorá je hranicou medzi dvoma Kóreami dodnes. Južná Kórea sa týmto rozdelením dostala pod dlhodobý politický ako aj ekonomický vplyv Spojených štátov amerických. V roku 1948 sa v Južnej Kórey konali prvé prezidencké voľby, v ktorých vyhral líder exilovej kórejskej vlády Syngman Rhee a bola prijatá ústava republiky so silným postavením prezidenta. Toto obdobie nazývame ako **obdobie prvej republiky**. Toto obdobie je charakteristické znárodnením a prerozdelením pôdy, ktorú mala dovtedy pod kontrolou japonská koloniálna vláda a japonské firmy. Počas obdobia **druhej republiky** bola zmenená ústava, podľa ktorej mal prezident menšie právomoci a väčšina právomocí patrila vláde. Toto obdobie je spojené s nárastom nezamestnanosti a cien potravín. V roku 1961 nastúpil na post prezidenta Park Chung Hee, ktorý bol prezidentom až do roku 1979. Jeho zahraničná politika bola orientovaná na vzťahy s Japonskom a s USA, z ktorých do krajiny prúdila prevažná

väčšina investícií ako aj finančnej pomoci zameranej na rozvoj. Park sa zaslúžil o rozvoj exportne orientovanej Južnej Kórey, za jeho vlády prebiehala industrializácia krajiny, boli vybudované oceliarne a iné exportne orientované priemyselné podniky. Okrem toho bola za jeho vlády snaha o znovuzjednotenie oboch Kórei. Park bol prezidentom aj nasledujúcej *tretej, štvrtej a piatej republiky*. V roku 1979 bol na neho spáchaný atentát. Po jeho smrti sa vystupňoval odpor obyvateľov k autoritatívnej forme vlády a v roku 1987 sa v Kórey konali demokratické voľby, ktoré boli začiatkom *šiestej republiky*.

Priebeh industrializácie Juhokórejskej republiky

Industrializácia ekonomiky prebiehala systematicky medzi 60. až 90. rokmi dvadsiateho storočia. Počas jednotlivých dekád bol v každom období rozvoja určený sektor hospodárstva, ktorý bol považovaný za strategický a jeho rozvoju bola podriadená celá národnohospodárska politika. Ekonomiku Južnej Kórey a jej ekonomický rozvoj počas jednotlivých dekád analyzujeme z dvoch pohľadov. Prvým je zapojenie sa do medzinárodného obchodu a možnosti ktoré ponúkali aktuálne podmienky svetového hospodárstva. Medzinárodná obchodná výmena a podpora progresívnych odvetví boli základnými piliermi o ktoré sa ekonomický rast opieral. Druhým pohľadom je vplyv štátnych zásahov do ekonomiky prostredníctvom aktívnej hospodárskej politiky vlády.

50. roky

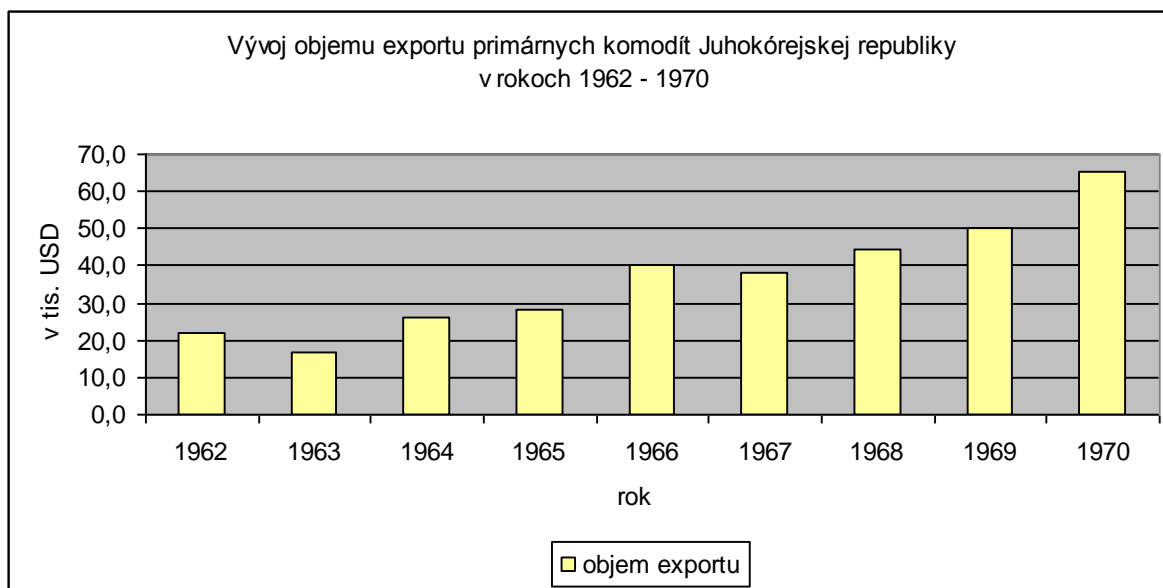
V 50. rokoch 20. storočia boli dnešné novoindustrializované štáty agrárnymi ekonomikami závislými na pestovaní ryže a cukrovej trstiny. V prvej fáze industrializácie sa za segment hospodárstva, ktorý mal pre krajinu strategický význam považoval priemysel vo všeobecnosti. Ako prvý krok nastáva substitúcia importu vlastnou produkciou, ktorá mala zabezpečiť rozvoj infantilných priemyselných odvetví. Krajiny mali komparatívne výhody v poľnohospodárstve a exportovali primárne komodity ako ryžu, cukrovú trstinu, banány. Na tieto komparatívne výhody nadviazala Juhokórejská republika podporou ľahkého spracovateľského priemyslu, ktorým bol ako prvý potravinársky a neskôr textilný. Na obrázku č.8 vidíme, že v priebehu 60. rokov dochádza k nárastu exportu potravín. Jedná sa o tovarovú skupinu 0 podľa SITC Rev.4 – potraviny a živé zvieratá.

Použitá hospodárska politika

Stratégia substitúcie importu mala zabezpečiť nezávislosť ekonomiky na medzinárodnom obchode. Rozvíjajúci sa priemysel vláda chránila pomocou vysokých ciel, kvantitatívnych reštrikcií a priamej finančnej podpory. Neoliberalizmus by toto správanie nedokázal adekvátne vysvetliť, keďže podľa teórie komparatívnych výhod by mali krajiny

zostať pri poľnohospodárstve a nemali sa pokúšať preraziť v priemyselných odvetviach v ktorých nedosahujú úroveň komparatívnych výhod iných štátov.

Obrázok č. 8 – Vývoj objemu exportu potravín Juhokórejskej republiky

Vlatné spracovanie podľa <http://comtrade.un.org/data/>

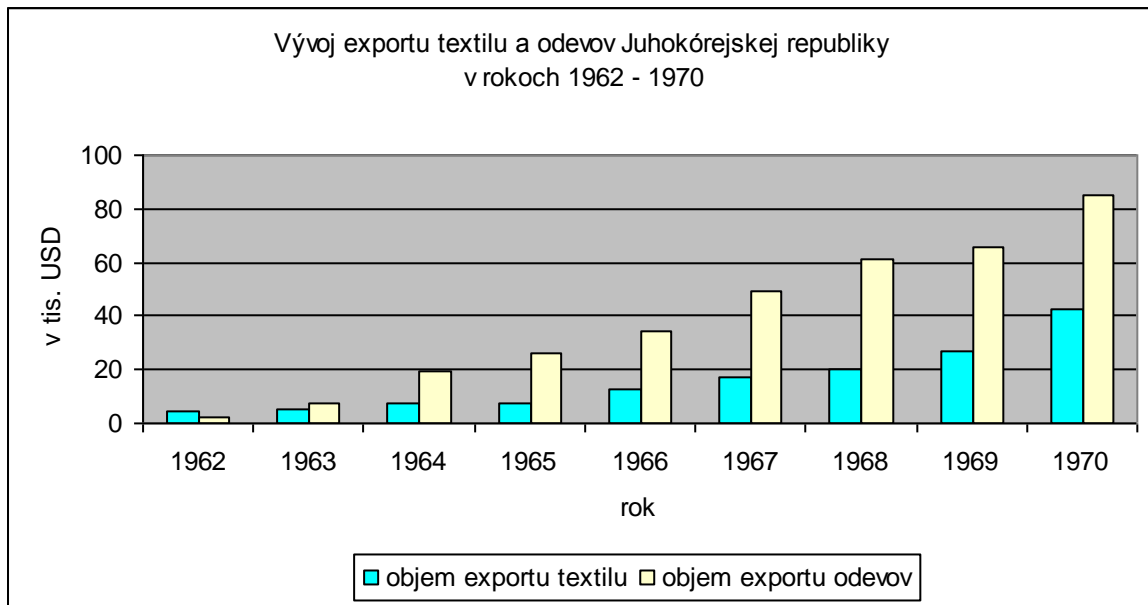
60. roky

V šesťdesiatych rokoch prestáva v Južnej Kórey fungovať stratégia substitúcie importu na posilnenie ekonomického rastu a nastáva preorientovanie sa na stratégiu rastu ťahaného exportom. Spočiatku Južná Kórea využívala hlavne svoje prirodzené komparatívne výhody, medzi ktoré patrila usilovnú a lacnú pracovnú silu, prestáva vyvážať ryžu a cukrovú trstinu začína exportovať spracované poľnohospodárske produkty (cukor). Ďalším tovarom, na ktorý sa v tomto období takmer všetky novoinustrializované krajiny zamerali, bol textil. Spočiatku bol vyvážaný v podobe nespracovanej ako tkaniny a textilné vlákna (podľa SITC tovarová skupina 26) a neskôr v podobe hotových výrobkov ako (SITC tovarová skupina 65)

Použitá hospodárska politika

Novovzniknutý priemysel sa tešil štedrej štátnej podpore od ochrany pred zahraničnou konkurenciou pomocou ciel a dovozných kvót, cez daňové zvýhodnenia až po priamu finančnú podporu vývozu. Ako vidíme na nasledujúcom grafe (obrázok číslo 9), výsledkom týchto hospodárskych politík bol rýchly rast exportu týchto komodít. Objem exportu textilných vlákien sa zvýšil v priebehu rokov 1962 až 1970 desať násobne a export hotových textilných výrobkov takmer vzrástol takmer dvadsať násobne.

Obrázok č. 9 – Vývoj objemu exportu textilu a odevov Juhokórejskej republiky

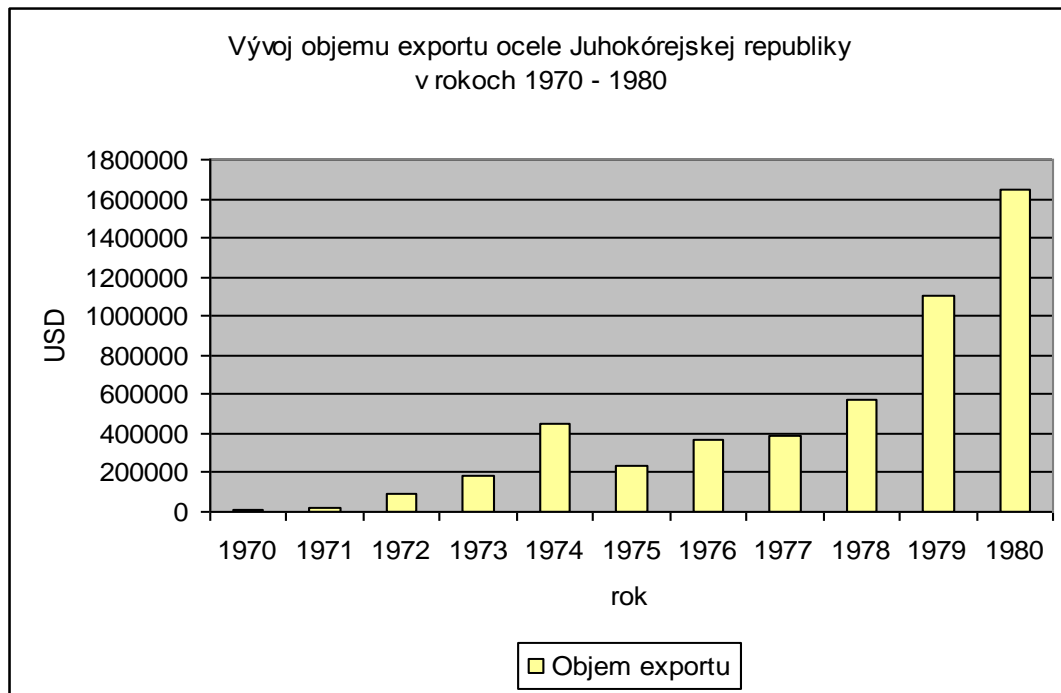
Zdroj: Vlatné spracovanie podľa <http://comtrade.un.org/data/>

70. roky

Toto obdobie je charakterizované transformáciou ekonomiky. V predchádzajúcich obdobiach zaznamenávala Južná Kórea výborné hospodárske výsledky a hospodársky rast na úrovni 7% ročne, podobný vývoj prebiehal aj v ostatných krajinách. Vlády štátov juhovýchodnej Ázie sa však s týmto vývojom neuspokojili a onedlho začala pripravovať veľkú transformáciu ekonomík, ktorej cieľom bol prechod od pracovne intenzívnych tovarov ku kapitálovo náročným tovarom s vyššou pridanou hodnotou a rozvoj kapitálovo náročného priemyslu, najmä výroby ocele, ťažkého strojárstva, stavby lodí a výroby automobilov. Tieto odvetvia boli označené za strategické a ich úspechu bola podriadená celá ekonomika. Za najdôležitejší predpoklad rozvoja považuje existenciu strategického odvetvia, ktoré zabezpečí rast ekonomiky ako celku. Ekonomika Južnej Kórey v tomto období ťažila z výhod plynúcich z liberalizácie svetového obchodu a jeho schopnosti rýchleho transferu technológie a know-how. Vďaka výraznej pomoci zo zahraničia dokázali tieto štáty úplne od základu vybudovať niekoľko nových priemyselných odvetví s vyššou pridanou hodnotou ako oceliarsky a lodiarsky priemysel, výroba automobilov. Juhokórejská ekonomika tak veľmi dobre a rýchlo odpovedala na zahraničný dopyt, ktorý určovali aktuálne svetové trendy, ktorým bol v tom období ťažký priemysel (výroba ocele, ťažké strojárstvo, výroba automobilov, chemický priemysel). Ako je možné vidieť na obrázku číslo 10 počas tejto dekády bol zaznamenaný enormný nárast výroby ocele určenej na export. Ako možno vidieť v roku 1970 Juhokórejská ekonomika ešte neprodukovala takmer žiadnu oceľ, kým v priebehu desiatich rokov sa

export ocele dostal na svoje maximá a hodnota exportu v roku 1980 prekročila úroveň miliardy amerických dolárov.

Obrázok č. 10 - Vývoj exportu ocele Južnej Koréy v rokoch 1970 – 1980

Zdroj: Vlatné spracovanie podľa <http://comtrade.un.org/data/>

Použitá hospodárska politika

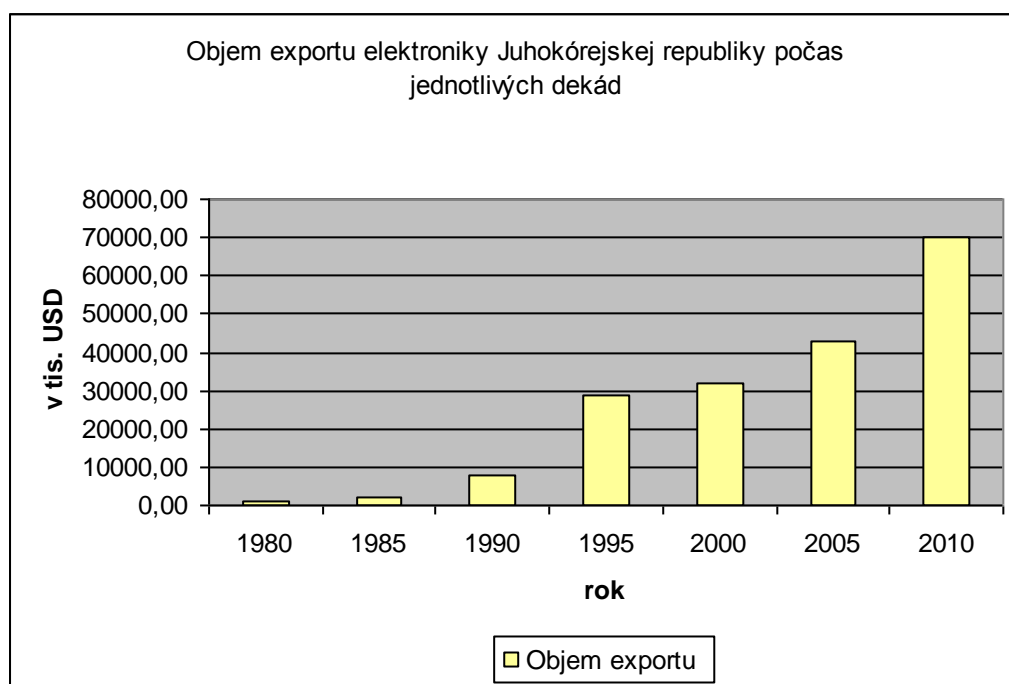
S cieľom čo najviac využiť úspory z rozsahu boli v Kórei aj na Taiwane zakladané obrovské priemyselné komplexy, ktorých výrobná kapacita vysoko prevyšovala dopyt na domácom trhu. Podnikateľské licencie týmto podnikom často zabezpečovali monopolné postavenie, čo pomáhalo výrazne znížiť investičné riziko. Dovoz konkurenčných výrobkov bol zaťažovaný vysokými clami, zatiaľ čo dovoz surovín potrebných na výrobu bol od ciel oslobodený, pretože väčšina krajín potrebnými surovinami nedisponovala. Toto obdobie je charakteristické výraznými štátnymi intervenciami, často sa jednalo o štátne korporácie, prípadne o spoluprácu verejného a súkromného sektora. Súkromné investície boli rôznym spôsobom podporované. Podniky dostali daňové zvýhodnenia, priamu finančnú podporu, administratívne poradenstvo, ako aj podporu pri vývoze svojich výrobkov.

80te roky

Hlavný vplyv na ekonomický vývoj Južnej Kórey v tejto dekáde mala zmena podmienok svetového hospodárstva. Nakoľko Južná Kórea už bola v tom čase značne otvorenou ekonomikou, dotkol sa jej vývoj v súvislosti s ropnými šokmi a následná ekonomická recesia koncom 70. rokov. Tieto udalosti viedli k útlmu ťažkých odvetví priemyslu, čo však paradoxne ázijské tigry vnímali ako ďalšiu výzvu. Nastala zmena

orientácie v prospech technologicky náročných a vysoko presných výrobkov ako je elektronika, elektrotechnika, výroba polovodičov a informačné technológie. Tieto ďalšie štrukturálne zmeny tak v Kórei, ako aj Taiwanu umožnili zachovať si vysoké tempá rastu aj napriek poklesu dopytu po oceli a strojárskych výrobkoch. Novoindustrializované štáty tak z medzinárodného obchodu, ktorý sa v tej dobe intenzívne liberalizoval, vyťažili maximum. Medzi priemyselné odvetvia strategického významu sa tak dostali výroba polovodičov, elektrotechnika, informačné technológie, telekomunikačné zariadenia a iné technologicky náročné výrobky (podľa klasifikácie SITC použitá tovarová skupina 77-Elektrické zariadenia, prístroje a spotrebiče, vrátane domácich elektrospotrebičov).

Obrázok č. 11 - Vývoj objem exportu elektroniky Južnej Kórey počas dekád

Zdroj: Vlatné spracovanie podľa <http://comtrade.un.org/data/>

Použitá hospodárska politika

Vlády sa už nebáli priamych zahraničných investícií tak ako predtým, investície súkromného sektora tak v tomto období boli oveľa výraznejšie (predovšetkým z USA a Japonska). Napriek tomu sa investori tešili značnej štátnej pomoci. Tá mala podobu hlavne daňových zvýhodnení a priamych finančných dotácií. Kórea aj Taiwan boli už v tejto dobe otvorené zahraničnému obchodu, vlády si tak nedovolili ochranu domácich výrobcov výrazným zvyšovaním ciel alebo zavedením striktných kvótnych obmedzení. Ako ilustruje obrázok číslo 11 masová výroba spotrebnej elektroniky určená na export bola začatá začiatkom 80. rokov a následne rástla priebehu troch desaťročí geometrickým radom. Je

všeobecne známym faktom, že krajiny juhovýchodnej Ázie sú svetovými lídrami v oblasti výroby elektroniky dodnes.

Záver

Ako vidieť v tabuľke číslo 2, Juhokórejská republika znížila podiel poľnohospodárskej produkcie a textilu na exporte až nadobúda v roku 2010 iba marginálny význam a zároveň zvýšila export kapitálových celkom, strojov a zariadení a presnej elektroniky, ktoré teraz tvoria jadro jej exportnej základne. Priemyselné výrobky zaznamenali počas sledovaného obdobia geometrický nárast.

Tabuľka č. 3 Vývoj objemu exportu jednotlivých komodít v priebehu desaťročí

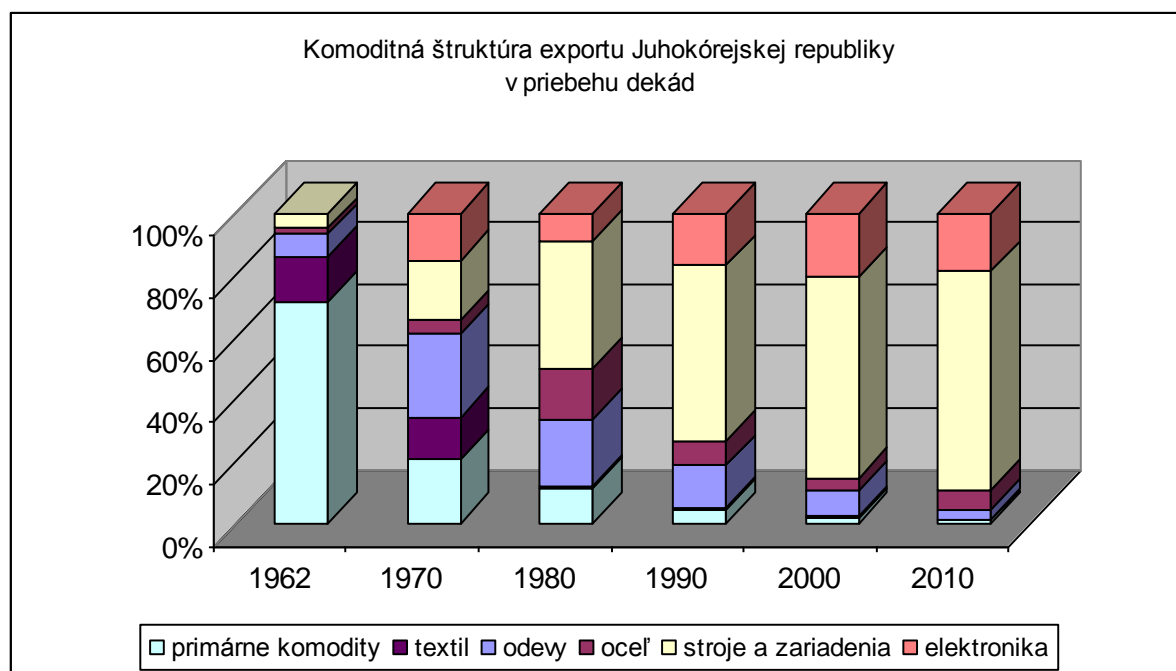
v tis USD	primárne komodity	textil	odevy	ocel'	stroje a zariadenia	elektronika
1962	21,8	4,4	2,2	0,6	1,4	
1970	65,5	42,6	84,9	13,4	61,5	48,0
1980	1152,7	67,9	2210,1	1651,3	4171,9	923,6
1990	2037,3	354,1	6075,8	3605,1	25545,3	7653,7
2000	2402,4	983,8	12710,4	6682,3	100275,2	31836,0
2010	3920,4	1361,8	10967,7	24432,9	263902,6	70194,2

Nasledujúci graf (obrázok číslo 12) zachytáva zmeny v komoditnej štruktúre exportu Juhokórejskej republiky v období 1962 až 2010. Na základe zmeny v komoditnej štruktúre jej exportu môžeme konštatovať, že skúmaná krajina použitá v našej prípadovej štúdií prešla počas sledovaného obdobia úplnou transformáciou od agrárnej orientácie cez transformačnú fázu v 70. rokoch kedy exportovala aj výrobky s nízkou pridanou hodnotou a zaznamenávala približne rovnaký pomer exportu primárnej produkcie, ocele, textilu, odevov a elektroniky až po úplne industrializovanú krajinu v roku 2010.

Je nutné poznamenať, že štruktúra exportu tejto konkrétnej krajiny v roku 2010 na obrázku nezobrazuje verne reálnu komoditnú štruktúru Južnej Kórey, nakoľko pre potreby tejto práce sme nesledovali všetky exportné artikly. Dôraz bol kladený na priemyselnú produkciu, keďže otázka industrializácie bola základom nášho skúmania. Ak by sme chceli analyzovať súčasnú komoditnú štruktúru exportu tejto krajiny, sústredil by sa na high-tech produkciu ako sú počítače a integrované obvody, stavba lodí, automobili a ich časti. Export krajiny bude pravdepodobne nasledovať ďalšie svetové trendy a bude sa meniť opäť smerom k progresívnym priemyslom ako sú mechatronika, letecký priemysel, bio a nanotechnológie a farmaceutiká.⁴⁵

⁴⁵ 2011 Korea Export Treemap from Harvard's The Atlas of Economic Complexity

Obrázok č. 12 - Percentuálne vyjadrenie komoditnej štruktúry exportu JK

Vlatné spracovanie podľa <http://comtrade.un.org/data/>

Na základe hore uvedeného ako aj na základe nášho výskumu môžeme konštatovať, že proces industrializácie krajín juhovýchodnej Ázie nebol náhodný, ale plánovaný. Ekonomický rozvoj nebol výsledkom súboru náhodných reakcií na vonkajšie udalosti. Krajiny nereagovali na podnety z vonkajšieho prostredia, ale aktívne si ich vytvárali. Industrializácia ekonomiky, ako aj následné opakované transformácie štruktúry priemyslu boli presne naplánované a vždy sledovali konkrétne ciele. Tie boli každých päť rokov aktualizované, vďaka čomu sa dokázali flexibilne adaptovať na aktuálne trendy svetového hospodárstva, podporované boli progresívne odvetvia, ktoré dostávali najväčšiu štátnu podporu, či už vo forme subvencií, daňových zvýhodnení, ochranárskych opatrení alebo aktívnej podpory exportu. V Južnej Kórey bola založená Rada na podporu exportu a Rada pre ekonomické plánovanie, ktoré podliehali priamo vláde. V Singapure mala podobnú funkciu Rada pre hospodársky rozvoj. Obdobné inštitúcie fungovali aj v ďalších skúmaných krajinách.

Rozvoj ekonomík novoindustrializovaných štátov juhovýchodnej Ázie bol podľa štúdie *The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy*, ktorú v roku 1993 publikovala skupina Svetovej banky, postavený okrem iného na rozvoji podnikateľského prostredia, inováciách a podpore výskumu, vývoja a vzdelávania. Dôležitým faktorom bola aj akumulácia fyzického a ľudského kapitálu a ich následná alokácia do technologicky náročných odvetví s vysokou pridanou hodnotou. Dôležitosť akumulácie kapitálu ako fyzického tak aj ľudského sme v práci podložili na teoretickom základe v prvej časti práce a je

v súlade s Kojimovým modelom letiacich husí. V rozpore s liberálnymi názormi, kľúčovú rolu hrala predovšetkým hospodárska a priemyselná politika štátnych orgánov, ktoré rozvoju ekonomiky podriadili všetko svoje úsilie.

Historický a ekonomický vývoj Hong-Kongu

Polostrov, na ktorom sa tento významný prístav nachádza, bol získaný Veľkou Britániou v roku 1860 podľa Pekinskej zmluvy po druhej ópiovej vojne. Priliehajúce územia boli prenajaté Británii na 99 rokov. V roku 1997 sa celé územie Hong Kongu stalo zvláštnou administratívnou zónou ČLR, čo mu dáva veľmi špecifické postavenie v rámci svetového ekonomického systému. Čína sa zaviazala, že nebude praktizovať v Hong Kongu socialistický ekonomický systém Číny a kapitalistický systém v Hong Kongu zostane v nasledujúci rokoch nezmenený. Po tom ako bol v pevninskej Číne nastolený socialistický systém, Hong-Kong znamenalo značný prílev zručnej, ale lacnej pracovnej sily, teda prílev ľudského kapitálu do krajiny. Tento fakt sa stal jedným z motorov rozvoja ekonomiky. Tri mesiace po osamostatnení sa Hong Kongu zasiahlo mesto ázijská finančná kríza. Do leta 1998 stratili akcie 2/3 svojej hodnoty, čo prinútilo vládu intervenovať a nakúpilo akcie za miliardy USD.⁴⁶ Dnes má Hong-Kong svoje komparatívne výhody založené na svojej strategickej polohe a význame reexportu do Číny, je zároveň jedným zo svetových finančných centier.

Historický a ekonomický vývoj Singapuru

História Singapuru je taktiež spojená s koloniálnou minulosťou. V roku 1818 bolo Veľkou Britániou navrhnuté vytvoriť z tohto územia mestský štát, v ktorom by sa vybudoval moderný prístav na ceste z Číny do Bristkej Indie. Výhodou tohto prístavu mala byť jeho colná politika, na Tovar v tomto prístave neboli uvalené žiadne respective len nízke clá. V prvý rok prevádzky prešiel prístavom tovar v celkovej hodnote 400 000 španielskych dolárov. V roku 1821 to bolo už 8 miliónov dolárov a v roku 1825 to bolo už 22 miliónov dolárov a počet obyvateľov prevýšil 10 000. Po otvorení Suezského prieplavu v roku 1869 nastal ešte výraznejší rozmach prístavu. Do roku 1880 prechádzalo ročne prístavom 1,5 milióna ton tovaru, z čoho vyše 80% tvorila preprava parnými loďami. Väčšinu obchodu ovládali Číňania, preto sa stali najväčšou etnickou skupinou v Singapure. Singapur bol vyhlásený za nezávislý štát v roku 1965. Komparatívny výhoda tejto krajiny taktiež tkvie v jej geografickej polohe. Zahraničné investície Singapur láka pomocou daňových zvýhodnení. Industrializácia premenila manufaktúrny sektor na sektor s vysokou pridanou hodnotou, čím sa získali vyššie príjmy. Singapur prilákal aj ropné rafinérie *Shell* a *Esso*, vďaka čomu sa do

⁴⁶ www.priateliazeme.sk/aa/files/8daeda84bb7a43ab9fe29445a0dd85f3/Stiglitz_hospodarska_kriza.rtf

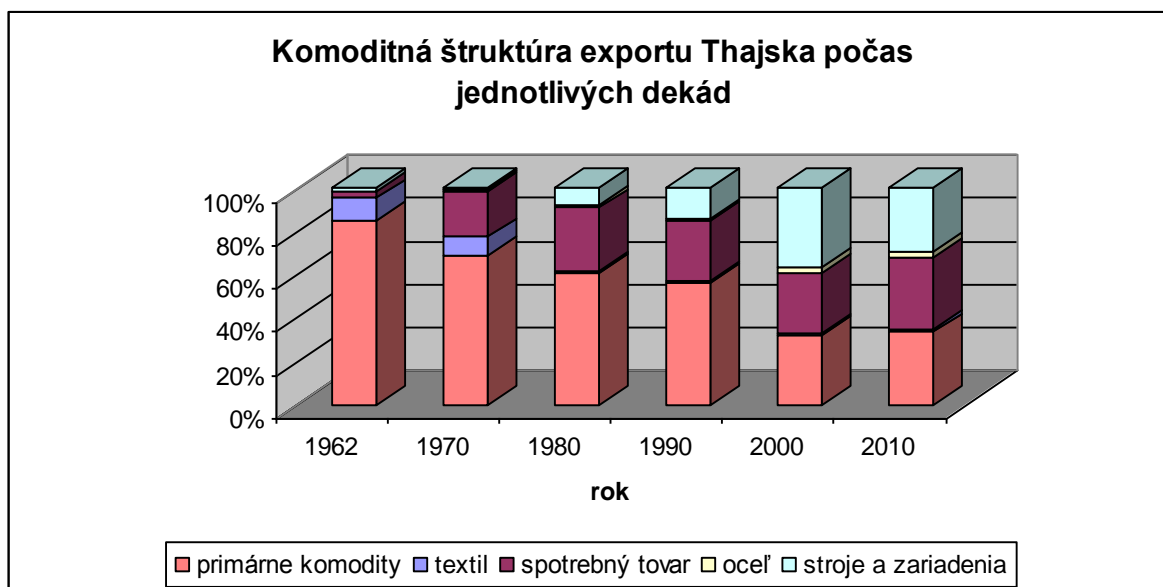
polovice 70-tych rokov stal najväčším rafinérskym centrom na svete. Spolu s prístavom a dôležitým letiskom sa stal Singapur dopravnou tepnou Ázie.

Novoindustrializované krajiny druhej vlny

Prípadová štúdia č. 2 – Ekonomický vývoj Thajska od druhej svetovej vojny po súčasnosť

Ako typického predstaviteľa druhej vlny novoindustrializovaných štátov a pre účely druhej prípadovej štúdie sme vybrali Thajsko. Budeme sa podrobne venovať jeho ekonomickému vývoju v výskumnej časti práce.

Obrázok č. 13 – Vývoj komoditnej štruktúry exportu Thajska počas dekád

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa <http://comtrade.un.org/data/>

Podobne ako v prvom prípade, vidíme že Thajsko prešlo štrukturálnou zmenou s výrazným znížením exportu primárnych komodít, za súčasného nárastu podielu spotrebného tovaru a kapitálovo náročných strojov a zariadení.

Práve tieto dve skupiny tovarov sú zaujímavé, keďže spotrebný tovar je tradične pracovne intenzívny a vyžaduje si veľké množstvo pracovnej sily, ktorá nemusí byť kvalifikovaná. Kým výroba strojov práve naopak je vysoko kapitálovo intenzívna a vyžaduje už aj investície do vzdelávania, technológií a či už nákupu zariadení alebo inovácií. V tabuľke číslo 3 vidíme ako sa menil objem exportu jednotlivých skupín tovarov. Vidíme nárast podielu spotrebného tovaru, ktorý sa ďalej udržiava na stabilnej úrovni a zároveň rýchly nárast podielu strojov a zariadení sprevádzaný aj výrobou a vývozom ocele, ktorá však má len marginálny význam. Taktiež sledujeme pokles podielu exportu nespracovaného textilu (textilné vlákna a tkaniny), čo sú výrobky s nízkou pridanou hodnotou. Dôležité pre naše

skúmanie je to, že rast progresívnych odvetvých sa začal neskôr ako v prvej vlne novoindustrializovaných štátov a to až v 70. rokoch kým výsledky industrializácie boli naplno viditeľné až v 80. rokoch 20. storočia.

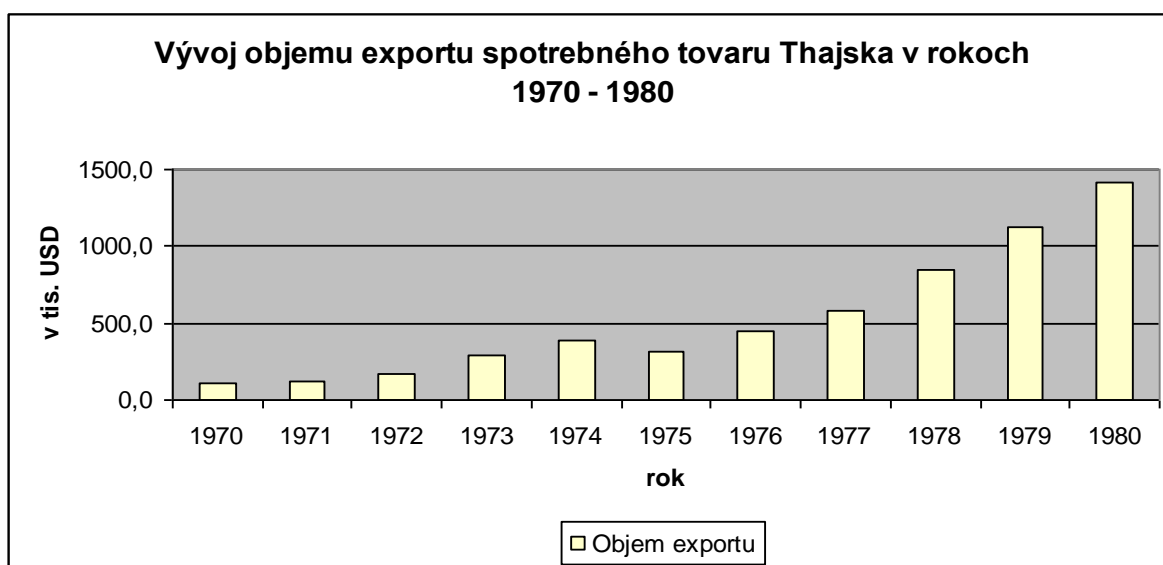
Tabuľka č. 4 Vývoj objemu exportu jednotlivých komodít Thajska v priebehu desaťročí

v tis USD	primárne komodity	textil	spotrebný tovar	ocel'	stroje a zariadenia
1962	226,4	28,0	7,9	0,3	4,6
1970	338,0	42,0	105,2	1,9	4,3
1980	2899,0	43,3	1413,0	49,8	388,5
1990	6495,0	89,5	3171,1	137,0	1605,2
2000	9641,7	267,2	8124,9	917,6	10877,2
2010	23919,0	783,5	23829,4	1972,3	21118,0

Zdroj: Vlatné spracovanie podľa <http://comtrade.un.org/data/>

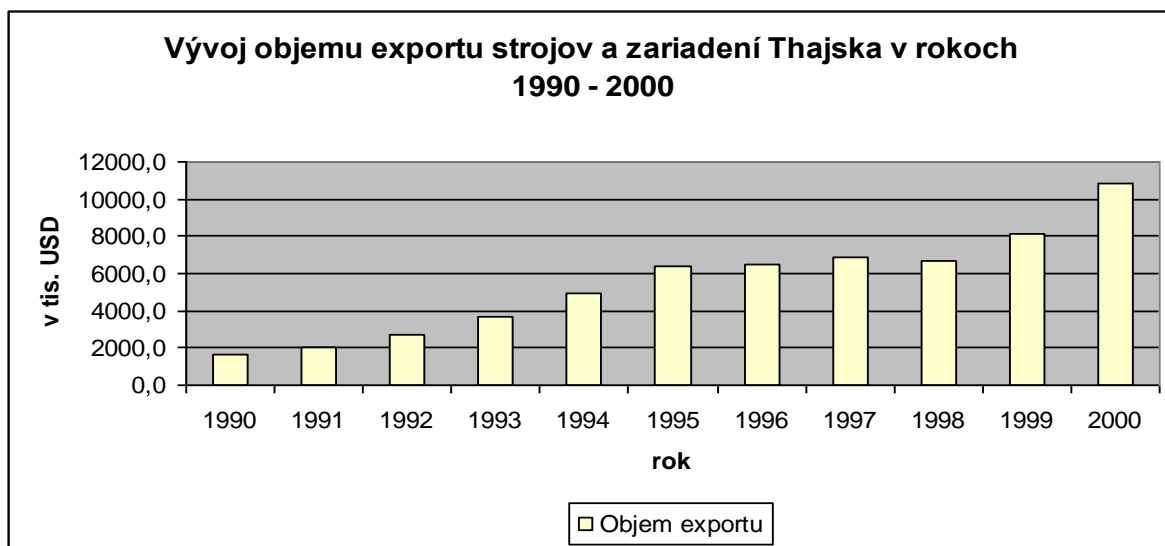
Pri pohľade na graf vidíme, že počas 70. rokov nepopierateľne nastupuje nárast výroby spotrebného tovaru a Thajsko sa stáva lídrom a hlavnou destináciou pre umiestňovanie pracovne intenzívnej výroby. Do skupiny spotrebný tovar bol v tomto prípade zaradený aj spracovaný textilný tovar, ktorý v prípade Thajska tvoril základnú súčasť exportu. Zásadnejšia štrukturálna zmena v thajskej ekonomike nastupuje začiatkom 90. rokov, kedy sa úspešne spúšťa priemyselná výroba strojov, prístrojov a zariadení a dopravných prostriedkov. V prípade Thajska sú to hlavne motocykle a ťažké strojárstvo. Vidíme, že Thajsko dosahuje podobne ako ostatné novoindustrializované štáty druhej vlny pozoruhodné výsledky a jeho priemyselná výroba narástla viac ako päť násobne

Obrázok č. 14 – Vývoj objemu exportu spotrebného tovaru Thajska

Zdroj: Vlatné spracovanie podľa <http://comtrade.un.org/data/>

Obrázok č. 14 – Vývoj objemu exportu strojov Thajska v sledovanom období

Zdroj: Vlatné spracovanie podľa <http://comtrade.un.org/data/>

ZDROJE POUŽITEJ LITERATÚRY

Knížné zdroje:

1. ADAMS, F.G.: *The East Asian development ladder: virtuous circles and linkages in East Asia economic development* In: ADAMS, F.G., ICHIMURA, S.: *East Asian Development: Will the East Asian Growth Miracle Survive?*, Praeger, Westport 1998.
2. BALÁŽ, P., LÍNER, M. *Postavenie juhovýchodnej Ázie vo svetovom hospodárstve*. Bratislava: SPRINT, 2004. ISBN 80-89085-35-0.
3. CHIANG, Hsiu Hua: *The 'Flying Geese Development' model of the IT industry in East Asia*, 2008, *Journal of the Asia Pacific Economy* (Impact Factor: 0.64); 13:227-242. DOI:10.1080/13547860801923616, Dostupné online: http://www.emeraldinsight.com/case_studies.htm/case_studies.htm?articleid=869163&show=html
4. CHUNG, D. K., EICHENGREEN, B. *The Korean Economy Beyond the Crisis*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2004. 372 s. ISBN: 1843766035
5. GRANČAY, M., SZIKOROVÁ, N. *Medzinárodné hospodárske vzťahy teórie, príklady, grafy*, 2012, prvé vydanie, vydavateľstvo EKONÓM, ISBN 978-80-225-3497-0
6. HAGGARD, S. *The Political Economy of the Asian Financial Crisis*. Washington, D.C.: Institute for International Economics, 2000. 237 s. ISBN: 0881322830.
7. HICKS John Richard, *The Theory of Wages*, 1932, St. Martins Press, vydanie z roku 1966, ISBN 0-333-02764-7
8. HILL, Charles, *International Business Competing in the Global Marketplace*, šieste vydanie, 2007 McGraw-Hill. strana 168. ISBN 978-0-07-310255-9.

9. HUGHES, H.: *Achieving Industrialization in East Asia*, Cambridge University Press, Cambridge 1988
10. KLUS M., MYDLIAROVÁ D., Ázijská ekonomická kríza z konca 90-tych rokov 20. Storočia a jej priebeh a vplyv na ekonomiku v kórejskej Republike, asian economic crisis of the end of 90s of 20th century And its process and impact on economy of the republic of Korea, dostupné online: http://www.pulib.sk/elpub2/FM/Kotulic12/pdf_doc/13.pdf
11. KOJIMA, K. *Journal of Asian Economics* Hitotsubashi University (Journal of Asian Economics, September 2000, 11(4):375-401) ISSN: 10490078
12. KOJIMA, K., *A macroeconomic approach to foreign direct investment*. Hitotsubashi Journal of Economics, 1973, kapitola 14, 1-21.
13. KOVÁŘ, J. *Asie dynamický kontinent. Hlavní faktory a ohniska růstu*. Praha: Univerzita Karlova , 1999. 343 s. ISBN 80-7184-683-X.
14. KRUGMAN, P.: *The Myth of East Asia's Miracle*, *Foreign Affairs*, 73(6), 1994
15. LIPKOVÁ,Ľ. *Svetové hospodárstvo*. Bratislava: Sprint, 2000. 204 s. ISBN 80-88848-35-0.
16. LIPKOVÁ,Ľ. a kol. *Medzinárodné hospodárske vzťahy*, Bratislava, Sprint dva, 2011, ISBN 978-80-89393-37-4
17. OZAWA, Terutomo: *Professor Kiyoshi Kojima's Contributions to FDI Theory: Trade, Structural Transformation, Growth, and Integration in East Asia*, 2007, Center on Japanese Economy and Business, Graduate School of Business, Columbia University, dostupné online In: Academic Commons Columbia University <http://academiccommons.columbia.edu/catalog/ac:108870>
18. RAMSTETTER, E.D.: *Foreign Direct Investment in Asia's Developing Economies and Structural Change in the Asia-Pacific Region*, Westview Press, Boulder, 1991

19. SAITO, M.: *The Stages of Technical Progress: An International Comparison*, In: ADAMS, F.G., ICHIMURA, S.: *East Asian Development: Will the East Asian Growth Miracle Survive?*, Praeger, Westport 1998.
20. STIGLITZ, J.: *Back to basics: policies and strategies for enhanced growth and equity in post-crisis East Asia*, Bangkok, 1999
21. USHER, SCHUMPETER, *On Invention, Innovation, and Technological Change, A Trilogy of Imitation, Invention and Innovation*
22. WADE, R.: *Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1990
23. XU, D., YU, T. S. *From crisis to recovery: East Asia rising again?* Singapore: World Scientific Publishing Company, 2001. 514 s. ISBN: 9810244347

Časopisecké zdroje:

1. Akamatsu, Kaname (1961): A Theory of Unbalanced Growth in the World Economy. In: *Weltwirtschaftliches Archiv*, Hamburg, no.86
2. Akamatsu, Kaname (1962): A Historical Pattern of Economic Growth in Developing Countries. In: *The Developing Economies*, Tokyo, Preliminary Issue No.1
3. Kojima, Kiyoshi (2000): The 'flying geese' model of Asian economic development: origin, theoretical extensions, and regional policy implications. In *Journal of Asian Economics* 11, pp.375-401.
4. Hospodárske noviny, 25.1. 2000
5. *The Economist*, marec 1998
6. VERNON, Raymond, *International Investment and International Trade in the Product Cycle*, 1966, *Quarterly Journal of Economics*, Investment and Trade, strana 196

Internetové zdroje:

1. *China in Transition, Overcoming Japan's "China Syndrome"*, Research Institute of Economy, Trade & Industry, IAA, uverejnené 19. februára 2002, dostupné online: <http://www.rieti.go.jp/en/china/02021901.html>
2. *Hicks-neutral technical progress*, Oxford Reference, dostupné online: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095935309>
3. www.provenmodels.com
4. <http://comtrade.un.org/data/>
5. World Bank, *World Development Report 1996*
6. YAMAZAWA, I.: *Increasing imports and structural adjustment of the Japanese textile industry*, 1980, *Developing Economies*, 18 vydanie, číslo 4